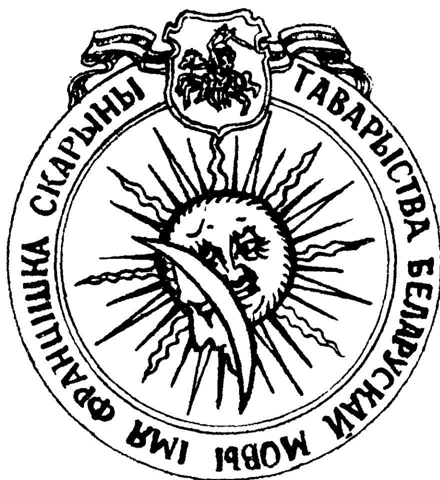
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) ◈ 32(88) ◈ 12 жніўня 1992 г. ◈ Кошт 1 рубель (Па падпісцы — 10 кап.)

Поступ тыдня

ПЕРШЫ НАМЕСНІК СТАРШЫНІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА ВЯЧАСЛАЎ КУЗНЯЦОЎ ПРЫНЯЎ НАДЗВЫЧАЙНАГА І ПАЎНАМОЦНАГА ПАСЛА КІТАЙСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ ВАН СІНДА. Былі абмеркаваны аспекты маючага адбыцца візіту дэлегацыі Усекітайскага сходу народных прадстаўнікоў на чале з намеснікам старшыні пастаяннага камітэта Усекітайскага сходу народных прадстаўнікоў Сайфудзінам.

МІНІСТР АБАРОНЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ПАВЕЛ КАЗЛОЎСКІ НАЗВАЎ ПРЫКЛАДНУЮ ДАТУ (31 СНЕЖНЯ 1992 ГОДА), КАЛІ БУДУЦЬ ПРЫВЕДЗЕНЫ ДА ПРЫСЯГІ РЭСПУБЛІКАНСКІЯ ВОЙСКІ. Прысяга, на думку міністра, павінна прымацца індывідуальна. Сам міністр абароны, відаць, прыме прысягу на чарговай сесіі Вярхоўнага Савета.

МІНІСТЭРСТВА ІНФАРМАЦЫІ І МІНІСТЭРСТВА СУВЯЗІ І ІНФАРМАТЫКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ПАВЕДАМІЛІ, што прыём падпіскі на рэспубліканскія газеты і часопісы на 1993 год мяркуецца арганізаваць у два этапы — спачатку на першае, а потым на другое паўгоддзе. Прыём індывідуальнай і ведамаснай падпіскі на першае паўгоддзе будучага года згодна з каталогам рэспубліканскіх газет і часопісаў праводзіцца з 10 жніўня па 31 кастрычніка 1992 года.

ЕЎРАПЕЙСКІ БАНК РЭКАНСТРУКЦЫІ І РАЗВІЦЦЯ Ў ХУТКІМ ЧАСЕ ВЫДЗЕЛІЦЬ БЕЛАРУСІ 38,8 МІЛЬЕНАЎ ДОЛАРАЎ НА стварэнне сістэмы тэлекамунікацый.

У КІЕВЕ ПАДПІСАНА ПАГАДНЕННЕ аб супрацоўніцтве паміж КДБ Беларусі і Службай бяспекі Украіны.

У МЕНСКІМ ДОМЕ ЛІТАРАТАРА АДБЫЛАСЯ ВЕЧАРЫНА, ПРЫСВЕЧАНАЯ ГАСЦЯМ БЕЛАРУСАМ З АМЕРЫКІ, НАЛАДЖАНАЯ ЗГУРТАВАННЕМ «БАЦЬКАЎШЧЫНА». Было абмеркавана пытанне аб скліканні першага Кангрэса беларусаў усяго свету.

Міхась Варанец — маёр Узброеных сіл Рэспублікі Беларусь. У сваім вайсковым калектыве ўзначальвае суполку ТБМ імя Ф. Скарыны. Відаць, дзякуючы і яго клопатам, большаюць у войску шэрагі прыхільнікаў беларускага Адраджэння.

На здымку: маёр Міхась Варанец.

Фота Міхася ХАМЦА.

Прысягаць — Бацькаўшчыне! **Стар. 2.**

Сталіца наша — Менск **Стар. 3.**

Беларуская мова ва уніяцкім кнігадрукаванні **Стар. 4.**

Калі спіць сумленне

Чуткі аб тым, што замежная гуманітарная дапамога ідзе ў Брагіне, як кажуць, «налева», луналі даўно. Падставы, відаць, былі: гарадок маленькі, усё навідавоку. Развеяць сумненні ўзялася група энергічных жанчын, якія скіравалі свой позірк на тутэйшую метэастанцыю.

Тым часам начальнік станцыі — прадстаўнік дабрачыннай арганізацыі «Дзеці Чарнобыля», дэпутат абласнога Савета Наталля Уладзіміраўна Мікіценка — якраз прымала чарговы караван з Германіі. Як звычайна, усё прывезенае выгружалася на тэрыторыі метэастанцыі. Двое сутак гэты аб'ект знаходзіўся ў полі зроку жанчын, і, трэба сказаць, не дарма. Каля пяці гадзін раніцы з будынка станцыі выйшла з мехам за плячыма майстар Брагінскага камбіната бытавога абслугоўвання Тамара Асіпенка. Калі ж яе паспрабавалі затрымаць, то Асіпенка, кінуўшы небяспечную ношу, пусцілася наўцёкі. Міліцыя падаспела ў час. Высветлілася, што на метэастанцыі тады знаходзілася яшчэ пяць асоб, сярод якіх і сама Мікіценка. Ахоўнікі правапарадку сталі гартаць дакументы, паводле якіх вынікала, што ў Брагін з Германіі даставілі 950 пасылак. Але ў наяўнасці іх аказалася толькі 912, частка, дарэчы, ужо ў распакаваным выглядзе. Па словах Н. Мікіценкі, 26 пасылак былі адпраўлены ў школу. Куды ж падзеліся яшчэ 12 пасылак? Гэта павінны вызначыць адпаведныя органы.

Раённая пракуратура ўзбудзіла крымінальную справу па відавочнаму факту раскрадання. Пры гарвыканкаме стварылі камісію, якая адразу перадала груз тым, каму ён прызначаўся: вучням школы № 1, шматдзетным сем'ям, інвалідам і састарэлым.

...З сумнымі думкамі вяртаўся я з Брагіна. Тое, што тут адбылося, выглядае, мякка кажучы, непрыглядна. Дададзім: гэта не першы выпадак, калі ў Брагіне выкрываюцца аналагічныя з'явы. Скажам, вядома, дзякуй і грамадскасці, і міліцыі, і пракуратуры: яны ў шапку не спяць. Але дзе ж чалавечы сорам? Дзе сумленне?

Непакоіць, як ідуць справы з размеркаваннем гуманітарнай дапамогі ў іншых рэгіёнах Рэспублікі Беларусь? Чаму гэтак часта тое, што прызначалася ахвярам чарнобыльскай трагедыі, мы бачым у камісіёнках, на рынках, у розных нячыстых на руку дзялкоў?

А. ТАЛОЧКА.
(Белінфарм).

На здымку: дапамога з Германіі, урэшце, дайшла да адрасатаў. Яе атрымалі вучні брагінскай школы № 1.

Фота аўтара.

Нездаровы сімптом

Часта можна чуць: марудна адраджаецца ўсеагульнае ўжыванне беларускай мовы таму, што ў гэтым не падаюць прыкладу дзяржаўныя ўстановы і арганізацыі, іх кіруючыя і адказныя работнікі. Святая праўда. Няма сумнення: калі б дзелавыя размовы, дэбаты ў парламенце, справаводства вяліся на роднай мове, куды эфектыўней ішоў бы працэс беларусізацыі.

На жаль, гэтага пакуль не адбываецца. І правільна піша пісьменнік Г. Далідовіч у артыкуле «Славяне — не толькі рускія альбо рускамоўныя» («Народная газета» ад 27 чэрвеня г.г.), што не перавяліся ў нас адказныя работнікі «не з вельмі пачцівымі адносінамі да мясцовых звычаяў, мовы і культуры». Сказана гэта з нагоды пікетавання будынка Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь прыхільнікамі так званага Усебеларускага славянскага сабора, які ў сваіх справах не пазбаўлены шавіністычных настрояў (тэндэнцый).

Дык вось, я не хачу праводзіць нейкую паралель, але мушу заўважыць, што нешта падобнае можна назіраць — дзе б вы думалі?— у нашых рэспубліканскіх газетах, якія, здавалася б, павінны быць пачынальнікамі працэсу авалодання роднай мовай рознымі пластамі грамадства. Факты? Калі ласка.

Зайдзіце, напрыклад, у рэдакцыю «Вячэрняга Мінска» і прапануйце матэрыял на беларускай мове. У супрацоўнікаў рантам прападае інтарэс і да вас і да вашай карэспандэнцыі.

Падобнае вы ўбачыце і ў рэдакцыі «Беларускай нівы». А здавалася б, каму-каму, а сельскай газеце належала б быць у першых шэрагах адраджэння не толькі вёскі, яе побыту, але і роднай мовы. А пра «Советскую Белоруссию» і гаворкі не можа быць. Як непарушная скала, стаіць яна на сваіх закаранелых пазіцыях, і на яе старонках беларускіх тэкстаў не ўбачыш. Дарэчы, ці не пара яе выдаўцам падумаць і аб новай назве газеты, што адпавядала б духу сённяшняга дня.

Чамусьці ў апошні час з'яўляецца менш матэрыялаў на роднай мове ў такіх двухмоўных газетах, як «Народная газета», «Рэспубліка» і інш. Калі на пачатку іх заснавання для беларускіх тэкстаў былі шырока адкрыты дзверы, то цяпер яны прыкметна сталі звужацца. Часам на іх старонках больш за палавіну тэкстаў на расійскай мове, прычым на больш важныя і актуальныя тэмы. І якія тэксты! Не толькі нештатных аўтараў, але і ўласных карэспандэнтаў, якія, здавалася б, павінны пісаць на роднай мове.

Канешне, не ўсё тут залежыць ад волі калектыву, рэдактара. Бясспрэчна, двухмоўнасць выдання стварае пэўныя цяжкасці як у рэдагаванні (патрэбен кампетэнтны перакладчык), так і ў друкарскім афармленні. Усё гэта звязана з дадатковымі фінансавымі затратамі. Тым не меней, «Мінская праўда» і «Настаўніцкая газета», якія раней друкаваліся толькі на беларускай мове, у апошні час кінуліся ў адваротны бок — хоць зрэдку, але і яны пачалі друкаваць рускамоўныя матэрыялы.

Што ж атрымліваецца? Чым больш усталёўваецца палітычны і эканамічны суверэнітэт рэспублікі, тым горш ідзе працэс адраджэння роднай мовы і культуры? І крыўдна, што робіцца гэта рукамі тых, хто паводле свайго абавязку павінен быць носьбітам гэтага патрыятычнага руху, руху адраджэння беларускага этнасу.

Думаецца, з такой практыкай нельга мірыцца. Тут павінны сказаць сваё слова Міністэрства інфармацыі і Міністэрства культуры. Яны ж пакуль глядзяць на ўсё гэта праз пальцы.

Яўхім ІВАНОВІЧ,
настаўнік.
г. **Менск.**

Прысягаць — Бацькаўшчыне!

Калі маскоўскія беларусы-вайскоўцы пачулі пра ператварэнне Беларускай ваеннай акругі ў Беларускае войска, у нас з'явілася надзея, што цяпер суверэнітэт Беларусі будзе ўмацаваны і абаронены.

Але гэтая надзея ў хуткім часе знікла, бо першыя крокі апарата Міністэрства абароны Беларусі, па звестках, што далятаюць да нас з Бацькаўшчыны, выклікаюць, мякка кажучы, здзіўленне. Міжвольна ўзнікаюць пытанні, на якія станоўча адказаць цяжка.

Чаму, напрыклад, кіраўніцтва Міністэрства абароны на чале са спадаром П. Казлоўскім не хоча прысягаць беларускаму народу, беларускаму ўраду?

Растлумачваюць, што яны ўжо аднойчы прысягалі на вернасць народу, а прысягаюць, маўляў, адзін раз у жыцці.

Ці не здаецца Вам, што гэта хітрыкі? Так, вайсковец прысягае сваёй дзяржаве адзін раз. А калі той дзяржавы, якой ён калісьці прысягаў, ужо не існуе? Што рабіць тады?

А цяпер давайце непрадузята паглядзім і ўявім сабе, каго будуць абараняць не беларускія афіцэры беларускага войска, калі яны прысягалі на вернасць СССР і прысягаць Беларусі адмаўляюцца? Адказ відавочны: абараняць яны будуць прыхільнікаў гэтага Саюза

Вядома, што такіх афіцэраў, пераважна рускіх у былой ЧБВА больш за 80 %. Усе яны прысягалі дзяржаве, якой ужо няма. Усім таксама вядома, што Расія абвясціла і лічыць сябе пераемніцай сканалага СССР.

Высновы атрымліваюцца відавочныя: яны будуць абараняць інтарэсы таго народа, якому прысягалі, г. зн. расійскага, будуць выконваць загады расійскага, а не беларускага ўрада, нягледзячы на тое, што корміць і апранае іх Рэспубліка Беларусь, беларускі народ.

Вам нічога не нагадвае такое становішча? Тады ці не з'яўляецца гэтае войска акупацыйным? Ці ж Вам хочацца, каб у нас на Беларусі адбыліся такія ж падзеі, як у Грузіі ці Малдове? Бо сцэнарый вядомы, ён неаднойчы ўжо дасканала адпрацаваны нашым усходнім суседам. Праглядваецца і мэта гэтых «беларускіх» генералаў і афіцэраў — не выпусціць Беларусь з-пад дыктату «старэйшага брата», пакінуць, наколькі магчыма, усё так, як было раней у СССР, у імперыі.

Гэтыя высновы пацвярджаюцца і ўціскам, які пераходзіць у ганенні, з боку кіраўніцтва Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь у адносінах да афіцэраў з Беларускага згуртавання вайскоўцаў.

Таму, відаць, і не могуць трапіць у Беларускае войска тысячы свядомых беларускіх афіцэраў, якія знаходзяцца па-за межамі нашай Бацькаўшчыны і хочуць служыць адно ёй. Але, на жаль, яны не патрэбны. Бо патрэбны чужынцы з дзіўнымі поглядамі — «служыць» Беларусі, не прысягаючы ёй, г. зн. не адказваючы за яе бяспеку, абарону, суверэнітэт.

Адкажыце, калі ласка, у якой краіне свету, апроч сучаснае Беларусі, магчыма такое?..

Жыве незалежная Беларусь!

І. ПАЎЛОЎСКІ,
палкоўнік запасу, сябра
маскоўскай суполкі Згуртавання
беларусаў-вайскоўцаў.

«Непрыдуманая гісторыя»

Мой сябар з'яўляецца прыхільнікам Адраджэння. Мае вышэйшую адукацыю. Але папаў пад скарачэнне. І мусіў уладкавацца на працу па сярэдне-спецыяльнай адукацыі, якая ў яго была. Таму па вядомых прычынах не называю ні яго прозвішча, ні ўстанову.

На новым месцы ён пачаў весці дакументацыю на беларускай мове. Работа ішла як трэба. Хібаў не было.

Ды вось кіраўнік установы заўважыў, што сябра піша па-беларуску. Пішу дакладна, што казаў кіраўнік: «То, что Вы интересуетесь белорусским, я Вас поддерживаю. Но документы оформляйте по-русски». На пярэчанне сябра: «Я Вас не разумею»,— кіраўнік: «Что здесь понимать. Пишите по-русски, и всё!» Цяпер мой сябар не ведае, як быць?

Ці прытрымлівацца роднай мовы? І гэтым быць удзячным сваім дзядам-беларусам і маці, якія яго выхавалі сумленным, добразычлівым, працавітым (бацька загінуў на вайне). Быць у рэшце рэшт свядомым беларусам. Але ў той жа час быць і ў няміласці кіраўніка...

Ці быць, як казаў вядомы чалавек, «рахманай авечкай»? Вядома, што ў нас ёсць газета гарвыканкама. Але ўсе ведаюць не горш нашага накірунак «Зары». Тым больш, што сябар калісьці пісаў у абласную газету аб сваім беспрацоўі і пісаў на роднай мове. Але надрукавалі па-расійску і, вядома, не зусім дакладна. Хоць беларускія сродкі масавай інфармацыі павінны даваць так, як піша аўтар. Атрымліваецца, што беларусу, каб пісаць па-беларуску ў Беларусі, трэба прасіць дазволу. Ці як?

Я разумею, што гэта балючае пытанне для ўсіх свядомых беларусаў. Але як быць майму сябру ў дадзеным выпадку? Прашу адказаць: 224023 г. Брэст, вул. Маскоўская, д. 332/2, кв. 71.

Васіль БАРБОЛІН.

Неспадзяваны ўзлёт

Летась у Докшыцкі раён «Наша слова» прыходзіла ўсяго ў адным экземпляры.

Сёлета 27 паасобнікаў атрымліваюць падпісчыкі. Два экземпляры прадаюцца ў розніцу. Такім пераменам можна радавацца, але ўсё ж гэта радасць няпоўная. Як-ніяк, а ў раёне — дваццаць дзевяць сярэдніх і няпоўных сярэдніх школ. І далёка не ўсе яны атрымліваюць «Наша слова» — газету, якая ідзе ў авангардзе барацьбы за пашырэнне ўжытку роднай мовы, яе адраджэння. У докшыцкай старонцы — 51 бібліятэка, 42 клубныя ўстановы. Каму ж, як не ім, быць прапагандыстамі роднага слова?

Іван ЛАЗУКА,
рэдактар Докшыцкай раённай газеты «Родныя вытокі».

Гучала роднае слова

Закончыўся вучэбны год у школах нашай паўсуверэннай рэспублікі. Чаму паўсуверэннай? Па многіх прыкметах. Адна з іх — гэта валоданне ў поўнай меры роднай мовай. Сказаць папраўдзе, неяк крадучыся ўваходзіць яна ў наш побыт. Хацелася б адзначыць пэўныя зрухі ў гэтым напрамку ў нашай школе. Урачыстасці з нагоды заканчэння навучальнага года праходзілі каля помніка загінуўшым на мінулай вайне жыхарам ваколіц школы. Уступным словам на беларускай мове адкрыла свята дырэктар школы Барава Аляксандра Мікалаеўна. Другія прамоўцы таксама імкнуліся гаварыць на роднай мове. Многім было нялёгка. Спрацоўваў даволі працяглы сіндром адчужэння. Усё ж, калі кіраўнік валодае дастаткова роднай (беларускай) мовай, то і падначаленыя імкнуцца весці гаворку на нацыянальнай мове. Як у нашым жыцці многа залежала і сёння залежыць ад кіраўніцтва! І вось тут, на гэтым урачыстым свяце вучняў, дзякуючы кіраўніку, гучала роднае слова. А пачала б яна размову на рускай мове, услед за ёй гаварылі б на імперскай мове падначаленыя. Ніхто і не аспрэчваў бы такога ходу ўрачыстасці. Гэта вынік дзесяцігадовай рабскай пакорлівасці, падпарадкавання свядомасці жаданням кіраўніка.

А. У. ПЯТРЫКА,
настаўнік.
Наваградскі раён.

Меркаванні

Лацінка — не выйсце

Пераход на лацінку — зусім не шлях да выратавання нашай мовы, як мяркуюць некаторыя, хутчэй наадварот, і вось чаму.

Цяпер у насельніцтва вельмі павольна, але ўсё ж такі ўзрастае цікавасць да роднай мовы. Аднак справа ў тым, што вуснай беларускай мовы ў нас у карыстанні амаль няма (калі не лічыць тэлебачанне і радыё). Людзі на ёй у асноўным чытаюць і пішуць. Пераход на лацінку адаб'ецца менавіта на чытанні і пісьме. Авалодаць беларускай мовай стане значна цяжэй. У выніку мы страцім усё, што набылі (наклад газет, я ўпэўнены, панізіцца да соцень ці меней асобнікаў). Зараз жа нашу мову выратоўвае менавіта блізкасць з рускай, як гэта ні прыкра.

Дарэчы, чым абгрунтаваны такі пераход? Хто сказаў, што кірыліца была навязана беларусам? Хіба Ф. Скарына і С. Будны друкавалі свае кнігі не на кірыліцы? Іншая справа, што варта вярнуцца да «тарашкевіцы».

Таму я лічу пераход на лацінку немэтазгодным.

Сярожа **ПЕТРЫКЕВІЧ,**
вучань СШ № 188 г. Менска.

WIS

Былы старшыня пінскага згуртавання «Палесьсе» заявіў пра яго самароспуск і стварэнне ліквідацыйнай камісіі. Вырашыла парваць з кіраўніцтвам у Менску і Драгічынская суполка. На яе думку дзейнасць гэтага кіраўніцтва не накіравана на адраджэнне самабытнай культуры палешукоў, а газета «Збудінне» выдаецца на незразумелай мове.

Акрамя ўсяго, выявілася, што суполкі «Палісьсе» ў Целяханах, Століне і на Лунінеччыне ніколі не існавалі.

** За апошнія 20 гадоў праз урбанізацыю мы згубілі амаль 2 мільёны вясковых вучняў.*

** З 18 да 24 працэнтаў павялічыўся аб'ём беларускай літаратуры ў бібліятэках рэспублікі.*

** Амаль у 5 разоў узрасла колькасць этнаграфічных куткоў у школах.*

СТАЛІЦА НАША — МЕНСК

Усім, хто хоць крыху цікавіць гісторыяй Беларусі, вядома, што падзеі апошніх трох вякоў пакінулі надзвычай вялікі адбітак на ўсіх галінах нашага жыцця. Перамена адбылася і на ўласных назвах. Яны патрабуюць неадкладнай дзяржаўнай нармалізацыі ў адпаведнасці з беларускай гісторыяй і законамі беларускай мовы. Справа гэта ўпісваецца ў больш шырокую задачу адраджэння гістарычнай памяці нашага народа. Рэабілітацыя назвы нашай сталіцы стала б добрым пачаткам такой работы.

Для правільнага разумення пытання, адкуль узялася форма *Мінск*, варта напомніць думкі некаторых вучоных і факты, якія сведчаць: назва *Менск* была жывой да самай яе забароны ў 1939 годзе.

Пачаткам дыскусіі варта лічыць заўвагу Я. Карскага наконт з'яўлення формы *Мінск*, выказаную ім у працы «К истории белорусского языка в XVII ст.» (Известия по русскому языку и словесности, т. III, кн. 1., Л., 1930). Адзначыўшы, што ў беларускіх помніках XVII ст. спарадычна з'яўляюцца ўкраінізмы, Карскі пісаў: «Украинизмы проникли не только в рукописи, но даже в местные названия: старые, например, *Мъньскъ, Несвъж* превратились в *Минск, Несвиж*, с другой стороны — *Пинский* в Густынской летописи под 1232 г. имеет вид *Пънский*». Тут варта зрабіць некалькі заўваг. Першая і галоўная: выдатны знаўца беларускай мовы не прызнаваў, што форма *Мінск* утварылася па законах беларускай мовы, а бачыў у ёй запазычанне. Другая. Карскі, згадваючы і адзначаючы, што «вообще в Белоруссии в это время развивалась полонизация», тым не менш скінуў з рахунку гэты экстралінгвістычны фактар. Ён звярнуў увагу, што ў сувязі з дзейнасцю праваслаўных брацтваў і іх школ на Беларусь у XVII ст. прыязджалі працаваць адукаваныя выхадцы з Украіны, і дапусціў магчымасць скажэння імі формы *Менск* на *Мінск*. Думаецца, Карскі не зрабіў бы такога дапушчэння, каб звярнуў увагу, у якіх жа помніках з'яўляецца форма *Мінск*: у рэлігійных і навуковых, што выйшлі з-пад пяра гэтых дзеячаў, дзелавых і дзяржаўных дакументах, што пісаліся мясцовымі чыноўнікамі або нават у каралеўскай канцылярыі, г. зн. у дакументах, якія выйшлі з-пад пяра тых людзей, што «развивали в это время полонизацию». Ён таксама не сказаў, ці замацаваліся ў беларускай мове адзначаныя ім у «Трыёдзі каляровай» выпадкі замены *яць* на *і*, *і* на *ы* і іншыя ўкраінізмы. І трэцяя заўвага. Без аналізу Я. Карскі далучыў да *Мінска* і *Нясвіж*. Але ў гэтага тапоніма іншая гісторыя. Хутчэй за ўсё, у слове *Нясвіж* мы маем этымалагічнае *і*. Каб вызначыць яго гісторыю (этымалогію), трэба звярнуць увагу на іншыя геаграфічныя назвы, блізкія па аснове, напрыклад, р. *Нясвяча* (прыток Пцічы), *Несвіч* (прыток Брагінкі). Параўнайце таксама геаграфічныя назвы (без фарманты *не): Сьвібло, Сьвідня, Свіслач, Свір, Свіцязь* і інш. Паланізацыя назвы *Нясвіж* адбылася якраз у бок замены *і* на *е*. Калі яшчэ ў пачатку XVII ст. Радзівіл падпісваўся па-польску «князь з Нясвіжа», то пазней па-польску сталі пісаць і пішуць цяпер толькі *«Несвеж»*, відаць, у выніку прыпадабнення яго да слова *свежы*.

Думку Я. Карскага наконт прычыны замены назвы *Менск* на *Мінск* падтрымаў А. Вяржбоўскі ў артыкуле «Балтызмы ў беларускай мове» (Весці АН БССР, серыя грамадскіх навук, 1959, № 2. С. 127).

Першай грунтоўнай працай, у якой паказана храналогія, акалічнасці і вызначаны прычыны замены назвы нашай цяперашняй сталіцы з *Менска* на *Мінск*, быў артыкул «Ці ўкраінскі ўплыў на беларускую тапанімію» праф. А. Абрэмбскай-Яблоньскай, загадчыцы кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта, апублікаваны ў навуковым часопісе «Славія арыенталіс» (№ 2, 1973 г.). Паставіўшы пад сумненне магчымасць уплыву фанетыкі іншай мовы на тапонімы ў аддаленай ад Украіны мясцовасці, у некантактнай зоне, А. Абрэмбска-Яблоньска звярнула ўвагу на тое, што этымалогія тапоніма *Мінск* празрыстая, а дакументы, па якіх мы можам прасачыць гісторыю яго з'яўлення і пашырэння ў беларускай мове, шматлікія. Гэта, перш за ўсё, афіцыйная дзелавая пісьменнасць, а не рэлігійныя творы. (Ад сябе можам прапанаваць апаненту прааналізаваць хоць бы адзін XXXVI том «Актов, относящихся к истории Западной России», дзе змешчаны менскія дакументы).

Прааналізаваўшы беларускую летапісную і дзелавую пісьменнасць, перш за ўсё, Метрыку Вялікага княства Літоўскага, і адпаведныя польскія (уключаючы і на лацінскай мове) помнікі і дакументы, у якіх фігуруе наш *Менск*, А. Абрэмбска-Яблоньска адзначыла, што форма *Міньск* фіксуецца ў лацінскамоўных польскіх дакументах з 1502 года, а ў беларускіх помніках першапачатковая форма з *е* захоўваецца даўжэй і пазней. І што надзвычай важна, А. Абрэмбска-Яблоньска не разглядае нашу геаграфічную назву ізалявана, а прасочвае сувязь з аналагічнай польскай. Яна адзначае, што «назва *Міньска Мазавецкага* стабілізуецца раней і вельмі паслядоўна захоўвае форму з *і* замест *е*». Абапіраючыся на «Гістарычную і сучасную фаналогію польскай мовы» З. Шцібэра, яна паказвае і прычыну гэтай перамены: «З'ява гэтая знаходзіцца ў плоскасці старапольскай (з XIV ст.) змены групы *ен* на *ін*, чаму яшчэ спрыяла двухбаковае палатальнае акружэнне *мень — мінь*, чаму пацвярджэнне знаходзім у сучасных, але і не новых, чаргаваннях у празвішчах *Каменьскі — Камінські, Ясеньскі — Ясіньскі*... Гэты працэс, зразумела на грунце польскай мовы, не меў падстаў, каб магчы адбыцца ў мове беларускай, дзе не адбывалася змены *ен* на *ін*».

Як бачым, прафесар А. Абрэмбска-Яблоньска згодна з Я. Карскім, што адзначаная змена немагчыма на грунце беларускай мовы, але прычыну бачыць у іншым. Яна зрабіла выснову, што «*Мінск* беларускі з *і* ў корані мог прыпадабніцца да *Міньска Мазавецкага* на шляху польскай адміністрацыйнай і моўнай экспансіі». Выроўніванне тэрміналогіі ў канцылярыях адной дзяржавы (Рэчы Паспалітай) пасля Люблінскай уніі прывяло да аднолькавага напісання паводле польскага ўзору і назвы нашага горада. Тым больш, што пасля Люблінскай уніі, асабліва ў XVII ст. разам са з'яўленнем і пашырэннем ужывання формы *Мінск*, паланізмы ідуць у беларускую пісьменнасць неабмежаваным патокам.

Звернемся да працы Н. Вайтовіч «Баркулабаўскі летапіс» (1977), прысвечанай аналізу мовы гэтага помніка. Па-за ўвагай Н. Вайтовіч не застаўся той факт, што ў летапісе пры норме напісання *Менск* (6 выпадкаў) сустрэлася і форма *Мінск* (1 выпадак). Дарэчы, яна адзін з першых у беларускай пісьменнасці даследчык, што далучаецца да думкі Карскага і піша: «З'яўленне *і* замест ъ пад націскам у беларускіх помніках можна лічыць украінізмам... Але можна дапусціць, што вымаўленне *і* на месцы *«яць»* у гэтых словах было падтрымана вымаўленнем *е* на месцы *«яць»*, якое зафіксавана на значнай тэрыторыі сучасных паўднёва-заходніх гаворак Беларусі, а ў больш ранні перыяд магло быць пашырана і на большай тэрыторыі» (с. 50). Варта падкрэсліць, што гэта толькі дапушчэнне, што ніякіх абгрунтаванняў і падмацаванняў яму не прыводзіцца ні з Меншчыны, ні, тым больш, з Магілёўшчыны, дзе створаны «Баркулабаўскі летапіс». Выкажам здагадку, што Н. Вайтовіч не была знаёма з артыкулам А. Абрэмбскай-Яблоньскай, бо інакш яна б звярнула ўвагу, што мова стваральніка гэтага летапісу ў немалой ступені спаланізавана. Тут маем не толькі тэрміны-паланізмы *(вотовати, конвокация, кролевство, оскаржене)*, але і многа пабытавых слоў, форм і зваротаў: *вшеляково, вжды, вобец, ехалисьмы, зезволити на то, неуставичный, не вем, поселств с килку поветов, яким же кольвек* і многа падобных. Натуральна было б дапусціць, што носьбіт такой спаланізаванай мовы для разнастайнасці, побач са звычайнай для яго народнай формай *Менск*, адзін раз выкарыстаў і шырокаўжывальную к таму часу ў польскай дзелавой пісьменнасці форму *Мінск*. А такое вар'іраванне было нормай тагачаснай пісьменнасці. Параўнайце ў самім «Баркулабаўскім летапісе»: «князь иванъ васильевичъ... град славныи великии полоцок взялъ; влдку полоцкого; городничая полоцкая і корол стефанъ... под княземъ... иваномъ васильевичом полтескъ замокъ взялъ».

На гэтым канчаецца, калі можна так сказаць, чыста навуковае, лінгвістычнае асэнсаванне змены формы *Менск* на *Мінск*. У апошнія гады цікавасць да гэтага пытання абудзілася ў сувязі з тым, што шэраг выданняў і значная колькасць носьбітаў беларускай мовы зноў вярнуліся да формы Менск, ліквідаванай у 1939 годзе. А паколькі інтарэсы як прыхільнікаў, так і праціўнікаў аднаўлення назвы аказаліся «падфарбаванымі», то гэта адбілася на аб'ектыўнасці некаторых публікацый, перш за ўсё на адборы адных фактаў і ігнараванні іншых, на метадах вядзення дыскусіі і г. д. Праціўнікі аднаўлення назвы спрабуюць даказаць, што змена формы адбылася па ўнутраных законах беларускай мовы, а не з'яўляецца запазычаннем з іншай.

Каб зацікаўлены чытач змог сам супаставіць усё і суаднесці з вышэйпададзеным, варта згадаць важнейшыя публікацыі, падкрэсліўшы адметнае ў іх.

У ліку першых варта назваць невялікі артыкул У. Дзянісава «Як Менск стаў Мінскам» («ЛіМ», 17.11. 1989 г.). Ён цалкам прыняў абгрунтаванне замены, якое дала А. Абрэмбска-Яблоньска, і прапанаваў зацікаўленым пазнаёміцца з яе працай. Але дарэмна, бо тыя апаненты, хто пісаў пасля У. Дзянісава, працу А. Абрэмбскай-Яблоньскай усё ж праігнаравалі.

15.V.1991 года ў «Звяздзе» быў надрукаваны артыкул праф. А. Жураўскага «Мабыць, лепш «Менск»? Прывёўшы першапачатковыя летапісныя напісанні *Мънескъ*, А. Жураўскі справядліва адзначае, што «ў пазнейшых беларускіх летапісах ранейшая назва *Мънескъ* падаецца ў выглядзе *Менскъ*, і такая трансфармацыя з'яўляецца заканамернай з пункту погляду гістарычнага развіцця беларускай мовы». А вось наконт далейшай замены назвы *Менск* у *Мінск* А. Жураўскі істотна мадыфікуе думку Н. Вайтовіч. Напомнім, што Н. Вайтовіч прыняла версію Я. Карскага (два разы гэта падкрэсліла на с. 50 і 51) і толькі ў выглядзе дапушчэння дадала, што гэтая замена магла быць «падтрымана» існаваннем закрытага *е* ў паўднёва-заходніх гаворках, хоць *Менск* і не знаходзіцца ў той зоне (г. зн. якісьці індукцыйны ўплыў, на адлегласці). Гэтае дапушчэнне ў А. Жураўскага пераходзіць у сцвярджэнне: «У адрозненне ад Я. Ф. Карскага Н. Т. Вайтовіч, прымаючы пад увагу даныя «Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы», з'яўленне форм *Мінск* і *Нясвіж* схільна тлумачыць унутраным развіццём фанетычнай сістэмы беларускай мовы». Як важкі довад супраць польскасці формы *Мінск*, А. Жураўскі падае факт, што аўтар «Баркулабаўскага летапісу» быў праваслаўны, непрыхільна ставіўся да каталіцызму і уніі, таму, маўляў, «не мог выказаць піетэт да польскай мовы». Але ж помнік гаворыць пра адваротнае! Яго мова ў значнай ступені спаланізавана.

Не пацвярджае беларускага паходжання формы *Мінск* і тое, што «ў расійскай мове ўжывалася толькі гэта форма». Вядома ж, што пасля далучэння Беларусі да Расійскай імперыі афіцэры генеральнага штаба не праводзілі экспедыцый на мясцовасці, а склалі для расійскай адміністрацыі спісы населеных пунктаў і карты, спісаўшы іх з польскіх. Менавіта таму замацаваліся ў беларускай афіцыйнай мове шматлікія спаланізаваныя формы назваў нашых населеных пунктаў (Лиозно — Ліёзна, Татаршизна — Татаршчызна і г.д.). У свой час менавіта за гэты адрыў ад жывога народнага грунту крытыкаваліся статыстычныя даведнікі па беларускіх губернях. Так што напісанне *Минск* у расійскай мове не з'яўляецца доказам, што гэтая форма была жывой, народнай, беларускай.

Узорамі артыкулаў, дзе метад даказвання залежыць ад мэты, з'яўляюцца артыкулы А. Рогалева. Першы з іх «І ўсё ж — Мінск!» надрукаваны ў «Звяздзе» (26 ліпеня 1991 г.), а другі (кароткі варыянт першага) — у газеце «Рэспубліка», № 77 (115) за 1992 год. Яны варты таго, каб да іх прыглядзецца больш пільна.

У гэтых сваіх публікацыях А. Рогалеў парушае асноўны закон тапаніміі. Ён вырывае тапонім *Менск* з гнязда аднакарэнных слоў, заплюшчыўшы вочы на тое, што былі і ёсць іншыя геаграфічныя назвы з коранем *мен — мень* і ў нас, і ў Польшчы. Прычым, былі тапонімы з націскам не на першым складзе («жаловала перед нами жонъка подданая господарская повету волковысского з *мен(ь)ков* левоновая оксинья на девера своего» (Кніга Віцебскага земскага суда, 1537 г. С. 216). У сучаснай пісьмовай мове, якая перадае аканне (яканне), яны набылі іншы выгляд. А тапонімы з націскам на першым складзе захаваліся. Сёння яшчэ існуюць возера *Мена* на Ушаччыне, вёска *Верхмень* над Смалявічамі. Да нядаўняга часу існавала рэчка *Менка* каля нашай сталіцы. Існуе на беларуска-ўкраінскім паграніччы рака і мястэчка *Мена*, цяпер райцэнтр Чарнігаўскай вобласці. А змяніліся толькі два тапонімы — *Менск Мазавецкі* і *Менск*. Жывуць Мены! Ужо гэта павінна было выклікаць пытанне, чаму пералічаныя вышэй назвы жывуць. Верагодна таму, што яны не «скланяліся» ў афіцыйных каралеўскіх і вялікакняскіх паперах. Наша мова іх захавала. А назва павятовага *Менска* вельмі часта фігуравала ў дакументах. Дык чаму ж было А. Рогалеву не пашукаць агульнай прычыны аднолькавай змены формы двух *Менскаў*? Навошта, калі задача была не прычыну знайсці, а даказаць патрэбнае — форма *Мінск* утварылася быццам бы па законах нашай мовы. Для гэтага, пакінуўшы без увагі жывыя яшчэ словы з коранем *мен(ь)*, аўтар намагаецца прыцягнуць за вушы «для абгрунтавання» беларускасці формы *Мінск* у XVII ст. вядомую з'яву гістарычнай фанетыкі пачатковага перыяду пісьменнасці — пераход у славянскіх мовах праславянскага *е* («яць») у іншыя гукі. Пакінуўшы ў спакоі *Менск Мазавецкі*, дзе, калі прасочваць эвалюцыю *«яць»* у польскай мове, магло з'явіцца *я* (параўн. *лесьны — ляс*), ён спрабуе даказаць беларускасць гука *і* ў тапоніме *Мінск*, сцвярджаючы, што горад знаходзіцца быццам бы недалёка ад зоны тых гаворак, у якіх ёсць *е* закрытае, «вузкае». Адсылаем чытача да карты 34 «Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы», на якой ён убачыць, што *Менск* знаходзіцца ў зоне чыстага (адкрытага) *е*, а гэтае «блізка» — каля 60 км. Заўважым яшчэ і тое, што ў саміх гаворках з закрытым *е* не адбывалася пераходу гэтага *е* ў *і* *(лес — лясны — лесавы)*.

(Працяг будзе).

Юбілеі

Адаму МАЛЬДЗІСУ — 60!

Непахіснасць

Нездарма кажуць: свой лёс чалавек набывае ў дзяцінстве. Відаць, і ў Адама Мальдзіса ён склаўся б інакшай, каб не месца нараджэння. А так малы Адась у вёсцы Расолы на Гродзеншчыне, гэтым кутку беларускага заходняга пагранічча, як жыццёвую дадзенасць асвойваючы адразу чатыры мовы: польскую, расійскую, літоўскую і бацькоўскую — беларускую, аднойчы задумаецца — а чаму апошняя. не будучы нават афіцыйнай, бо начальства ж размаўляла спачатку па-польску, а потым па-расійску, нейкім таямнічым чынам яднала ўсё? І чаму не знікала, калі ёю грэбавалі чыноўнікі? А падросшы, ужо ў часе вучобы ў Менску, ва універсітэце, паспрабуе з дапамогаю гістарычных звестак разабрацца: хто яны такія, беларусы. няўжо спакон веку толькі і марылі, як аб гэтым пісалі ў падручніках гісторыі савецкія акадэмікі, каб зліцца з суседзямі? Тады чаму не зліліся? Слаба старалася начальства ці нешта іншае перашкодзіла?

А задаўшыся гэтым пытаннем, малады даследчык нават нечакана для сябе ўступае на шлях дысідэнцтва, канфрантацыі з афіцыёзам. І яго ўключаюць у спіс «нацыяналістаў», за якімі нястомна цікуюць натхнёныя ЦК КПБ спецслужбы. Тым не менш, вонкавых праяў дысідэнцтва Мальдзіс асабліва не праяўляе — не мітынгуе, не злоўжывае хлёсткімі эпітэтамі, таму ў куратараў з «верных ленінцаў» застаецца спадзяванне. што гэтага таленавітага «западника» ўсё-такі ўдасца прыручыць, «прыкарміць», як было зроблена з многімі.

Тым часам здабыткі даследчыка з году ў год становяцца настолькі важкімі, што з імі даводзіцца неяк лічыцца нават цвердалобым «інтэрнацыяналістам». Беларусь у сярэднія вякі была «дзікім полем»? Адам Мальдзіс стварае на падставе вывучэння шматлікіх архіўных звестак выдатную кнігу пра загадкі беларускага барока, адкрываючы такім чынам сваўго роду Атлантыду ў айчыннай культуры, і манаграфія даволі хутка становіцца вядомай у асяроддзі вучоных розных краін.

Паміж іншым у гэтай сваёй працы вучоны дае факты няўхільнага развіцця беларускага нацыянальнага руху яшчэ ў змрочнае сярэднявечча і як яскравую ягоную праяву — цікавасць да «простай» беларускай мовы нават у асяродку, здавалася б, канчаткова апалячанай вышэйшай шляхты. У архіўных сховішчах Польшчы даследчыку ўдалося адшукаць некалькі рукапісаў маладога Іаахіма Храптовіча, а сярод іншага — ягоны віншавальны верш, напісаны на... беларускай мове! Чаму юны магнат ужыў яе, калі прысвяціў свой твор да таго ж другому магнату? Больш зразумелым у побытавым сэнсе з'яўляецца тое, што езуіты таго часу ў частцы касцёлаў на тэрыторыі Беларусі казалі па-беларуску — шукалі найкарацейшы шлях да душ вернікаў. Альбо, задаецца даследчык пытаннем, як з'явіліся польска-беларускамоўныя п'есы Каэтана Марашэўскага і Міхала Цацэрскага — выкладчыкаў рыторыкі і паэтыкі ў Забельскай езуіцкай калегіі каля Дрысы зноў жа ў XVIII стагоддзі?

І гэтак, прасочваючы па гістарычных дакументах развіццё нацыянальнай культуры стагоддзе за стагоддзем, Адам Мальдзіс у сваіх кнігах давае чытачу цвёрдую перакананасць: нацыянальны рух беларусаў не зламаць і не скрышыць, як бы гэтага ні хацелася імперскім сілам. чым бы яны ні прыкрываліся — ідэяй «единой и неделимой» ці «пролетарским интернационализмом», бо так наканавана Богам.

«Вядома яшчэ далёка не ўсё з гісторыі беларускай культуры, пошукі неабходна працягваць», — лічыць Адам Мальдзіс і сам паказвае прыклад адданага служэння Радзіме — і ў якасці вядучага навуковага супрацоўніка акадэмічнага Інстытута літаратуры, і ўзначаліўшы шырока вядомы цяпер Скарынінскі цэнтр.

Сардэчна віншуючы руплiўца на беларускай ніве з юбілеем, жадаем яму далейшых поспехаў і здароўя.

Эрнэст Ялугін.

Гартаючы паэтычны зборнік Алеся Гаруна, я напаткала верш, прысвечаны Язэпу Лёсіку, і прыгадала выпадак, які адбыўся гадоў семдзесят таму.

...Вучылася я тады ў Белпедтэхнікуме. Выкладчыкаў было ў нас многа. Гэта былі лепшыя людзі таго часу ў Менску. Вось некаторыя імёны: У. Ігнатоўскі, Якуб Колас, М. Грамыка, А. Смолькевіч, праф. Перцаў, Друшчыц, Азбукін, А. Круталевіч, Міцкевіч, праф. Піятуховіч і інш. Усе дысцыпліны выкладаліся на беларускай мове, а праф. Піятуховіч нават рускую літаратуру выкладаў па-беларуску. А родную мову ў нас вёў Язэп Лёсік. Нават цяпер я думаю, што няма чалавека, які б ведаў беларускую мову так, як ён.

ПРА ЯЗЭПА ЛЁСІКА...

Аднойчы лекцыя па беларускай мове была прызначана ў аўдыторыі для выкладання хіміі. У гэтым пакоі не было парт, замест іх стаялі доўгія сталы ў гры рады. Прычым кожны наступны рад высіўся над папярэднім так, што трэці рад знаходзіўся амаль пад самай столлю. Там вельмі любілі сядзець нашы хлопцы. Студэнты называлі гэты рад «верхатурай».

Празвінеў званок. У пакой зайшоў Язэп Лёсік, прывітаўся, сеў за стол, начапіў акуляры і пачаў... Падручнікаў у тыя гады не было, і мы ўсе лекцыі занатоўвалі ў свае сшыткі. Чуцен быў толькі скрып пёрак і алоўкаў. І вось, прыкладна ў сярэдзіне лекцыі з гэтае «верхатуры» раптам ляціць чорны вялікі гузік і падае на паперы выкладчыка. Мы сціішыліся як мышы пад венікам. Што будзе? Язэп Лёсік устаў, зняў акуляры, абвёў усіх пранізлівым позіркам шэрых вачэй. Не стаў высвятляць, хто гэта зрабіў, а проста сказаў:

— Калі прыйшоў у нашу беларускую ўстанову вучыцца, дык павінен так сядзець, як селянін у царкве стаіць...

Больш не сказаў нічога. Сеў на крэсла, пачаў тлумачыць далей. Цішыня была мёртвая. Нам было вельмі сорамна за такі ганебны ўчынак нашага таварыша перад Язэпам Лёсікам — выдатным выкладчыкам, строгім і патрабавальным настаўнікам. Выпадак запомніўся на многія гады.

Зараз многа пішуць і гавораць аб навучанні роднай мове ў школах, аб тым, у прыватнасці, што яе забаранялі. Ніхто на справе яе не забараняў, а проста яна была пастаўлена ў такія ўмовы школьнымі праграмамі, калі на выкладанне беларускай мовы адводзілася ў два разы менш гадзін, чым на рускую. Да таго ж нават у беларускіх школах імкнуліся выкладанне ўсіх прадметаў перавесці на рускую без усякіх на тое загадаў.

Выкладанне беларускай мовы ў многім залежыць ад настаўніка. Калі настаўнік любіць сваю Айчыну, любіць і паважае свой народ і мову, ён і дзецям будзе прывіваць гэту любоў. Там, дзе настаўнік ставіцца абыякава, там і вынікі адпаведныя. Я вельмі хацела б, каб настаўнікі, што выкладаюць родную мову, прачыталі гэта, каб яны прызадумаліся над словамі Язэпа Лёсіка, як вучань павінен трымацца ў школе, і яшчэ прыгадаць словы з верша Алеся Гаруна:

Дык шануй, Беларусь, сваю мову —
Гэта скарб нам на вечныя годы,
За пашану радзімаму слову
Ушануюць нас брацця народы!

М. ГУРСКАЯ.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА ВА УНІЯЦКІМ КНІГАДРУКАВАННІ

Міф аб паланізацыі беларусаў праз Уніяцкую царкву з'яўляецца адным з найбольш трывалых у нашай гісторыі. Распрацаваны яшчэ ў XVII ст. расійскімі палітыкамі, ён паспяхова перажыў усе змены ўлад і нават сёння выкарыстоўваецца працаўнікамі царкоўнай еднасці. У той жа час не зважаецца, што ў XVII—XVIII стст. да трох чвэрцяў беларусаў належала да Грэка-каталіцкай (Уніяцкай) царквы, што на тэрыторыі Беларусі на уніяцкія друкарні тады прыпадала большасць кірыліцкіх выданняў. Сярод іх дамінуюць «Служэбнікі» — дапаможнікі для адпраўлення набажэнстваў. Яны яскрава дэманструюць мову веравызнання — беларускую альбо абеларушчаную царкоўнаславянскую.

Беларускай мовай карысталіся і тэарэтыкі уніі. Найбольш буйным уніяцкім палемістам, пачынальнікам беларускай уніяцкай літаратуры, шчырым прыхільнікам, абаронцам беларускага слова з'яўляўся Берасцейскі епіскап (пазней мітрапаліт Вялікага княства Літоўскага) Іпаці Пацей. Ужо ў 1595 годзе ўбачыла свет ягоная кніга «Унія грэкаў з касцёлам Рымскім», дзе зроблена тэарэтычнае абгрунтаванне неабходнасці уніі. Усяго з 1595 па 1608 г. было надрукавана 5 палемічных прац мітрапаліта, з якіх 4 на старабеларускай мове. Прыхільнасць мітрапаліта да народнай мовы пераймалі і ягоныя паплечнікі. Так, у 1608 г. выходзіць

СЛУЖБА

Ў ГОНАР

СЬВЯТОГА ЯЗАФАТА КУНЦЭВІЧА

ПАКУТНІКА

І

АРХІЕПІСКАПА ПОЛАЦКАГА

Супрасль 1710 - 1730

Менск 1992

кніга Іосіфа Вельяміна Руцкага «Тэзы аб таямніцах царкоўных», а ў 1600 — першае уніяцкае Евангелле.

У канцы XVII ст. справу уніяцкага кнігадрукавання на беларускай мове пераймае Супрасльскі базыліянскі манастыр. Адной з першых кніг новай друкарні робіцца «Казаньні» Іпація Пацея (1674 г.). Самі ж кніжкі з друкарні Супрасльскага манастыра — выдатны прыклад захавання старабеларускай мовы. Практычна ва ўсіх «Служэбніках» супрасльскага друку прысутнічаюць элементы беларускай мовы альбо абеларушчанай царкоўнаславянскай. Узорным адбіткам падобнай моўнай практыкі з'яўляецца «Служба Святому пакутніку Язафату Кунцэвічу». Яна была падрыхтавана да 100-годдзя пакутніцтва мітрапаліта і падшывалася канвалютам да уніяцкіх «Служэбнікаў».

Асоба Св. Язафата Кунцэвіча — адна з найбольшых славутых у Беларускім хрысціянстве. Ён нарадзіўся ў 1580 г. у горадзе Уладзіміры-Валынскім, але бацькі яго мелі беларускае паходжанне. Таму каля 1600 г. ён прыязджае ў Вільню, дзе робіцца вучнем купца. Адчуўшы боскае пакліканне, Язафат тады ж паступае паслушнікам у Свята-Траецкі манастыр, дзе неўзабаве прымае манаства. Язафат Кунцэвіч — заснавальнік Быценскага і Жыровіцкага манастыроў, аўтар некалькіх палемічных і рэлігійных твораў, якія напісаны на беларускай мове, але, на жаль, захаваліся толькі ў рукапісах. У 1617 г. Кунцэвіч прызначаецца епіскапам-каад'ютарам Полацкай епархіі, а ў 1618 пасвячоны ў сан Полацкага ўладыкі. У Полацку ўладыка Кунцэвіч адрамантаваў Сафійскі сабор, адпавіў у ім набажэнствы, практычна нанава адбудаваў Полацкі Барысаглебскі манастыр. У 1623 г. Полацкі ўладыка прымае пакутніцкую смерць ад рук віцебскіх праваслаўных фанатыкаў. Шматлікія цуды, што адбываліся пры мошчах і пасля малітвы да Святога Язафата, з'явіліся падставай ушанавання пакутніка не толькі з боку Грэка- і Рыма-каталікоў, а і ад прадстаўнікоў іншых хрысціянскіх канфесій, іудзеяў і мусульман.

Існуе шмат доказаў беларускасці Грэка-каталіцкае царквы. Адным з найбольш пераканаўчых з'яўляецца мова яе «Служэбнікаў». Таму, не спадзеючыся на дзяржаўныя структуры, малое навукова-вытворчае прадпрыемства «СТЕНЕР» і турыстычнае Агенцтва «БАМОНД ТУР» — таварыства з абмежаванай адказнасцю — распачалі фінансаванне праекта «Полацак-92», у мэты якога ўваходзіць як факсімільнае перавыданне ўзораў беларускага пісьменства, так і фундацыя даследаванняў па беларускай хрысціянскай гісторыі і культуры. Першым вынікам рэалізацыі праекта будзе перавыданне «Службы ў гонар Святога Язафата Кунцэвіча, пакутніка і архіепіскапа Полацкага».

С. ГОРБІК.

Беларускія імёны

І падрос і вырас Янучок, а Янкам не стаў

(Працяг. Пачатак у № 31).

Адначасова са зменай сямейнага стану, з пераходам «у мужскую славу» мянялася ў беларусаў і форма імя. І мы бачым, прыкладам, у інвентарах радзівілаўскага маёнтка Смаргонь імёны: Павел Кравец, Паўлюк Лубка, Паўлюк Носік (сем гадоў пазней: «Паўлюк Носік з пасынкам Мацеем»), Паўлюк Мускі, «Янка Мыскі. Трое сыноў: Хвеська, Петрык, Юрка». У графе «сыны» супраць Паўлюковых прозвішчаў пастаўлены прочыркі. Сапраўды, як у прымаўцы: «І падрос і вырас Янучок, а Янкам не стаў».

В. Ластоўскі ў згаданым слоўніку піша, што мужчынаў старэйшага ўзросту, якія пажанілі сваіх сыноў, называлі імем адпаведным іх стану ў сям'і і ў вясковай грамадзе: Аўгіяш, Асташ, Андрыяш, Дзямяш, Міхайла, Самойла. Цяпер не пачуеш, каб так каго-небудзь называлі, але гэтыя імёны захаваліся ў беларускіх прозвішчах Аляшкевіч, Багдаш, Барцяш (пасол вялікага князя Альгерда да Мамая), Валюш, Варашкевіч, Войташ, Віташ, Дзямешка, Кабушка, Кукраш, Мілаш (Аскар, французскі паэт, які нарадзіўся ў Чэрэі Чашніцкага раёна), Мілаш (Чэслаў, паэт, нобелеўскі лаўрэат), Малашкевіч, Мялешка, Некрашэвіч, Радзюш, Рамашка, Станішэўскі (А. В., расійскамоўны ўзбецкі пісьменнік, які друкуецца пад псеўданімам Азіз Ніяло), Якушык, Ярашэвіч. Спіс можна працягваць, але і згаданых прыкладаў дастаткова, каб меркаваць, што часта менавіта імёны сталых мужчын, гаспадароў, сямейных, станавіліся родавымі прозвішчамі.

Што яшчэ цікава — падобныя формы мужчынскіх іменаў ведаюць не толькі жыхары паўднёваславянскіх краін, але таксама індыйскія грамадзяне. Вось некалькі выбраных з газет: Ракеш Шарма і Равіш Мальхотра (касманаўты), Раджэш Кумар Сінгх (член парламента), Локеш (артыст). Гэта наўрад ці проста супадзенне. Відаць, некаторыя беларускія імёны, іх розныя адпаведна ўзросту формы склаліся ў далёкай мінуўшчыне, калі наш народ быў у складзе так званай індаеўрапейскай сям'і народаў. Пацвярджаюць гэта і незразумелыя цяпер словы-імёны: Бараш, Кабеш, Койдаш, Коктыш, Крош, Кунаш, Кукраш, Скавыш, Труш. Што значылі яны для нашых прашчураў? Чаму імі называлі дзяцей? Вучоныя кажуць, што важным была чарадзейная моц слова, яго магія. Бацькі дамагаліся таксама запэўніць нашчадкам апеку і дапамогу вышэйшых сіл, запабегчы дзеянню варожых духаў.

За дапамогай перш за ўсё звярталіся — бралі назву жывёліны за адпаведнае імя — да сваіх татэмаў, родавых ахоўнікаў, якімі былі пераважна мудрыя жывёлы ці птушкі, лепш чалавека прыстасаваныя да суровых прыродных умоў. Першынство ў нашых прашчураў меў, відаць, воўк. Дастаткова згадаць шматлікія назвы (прозвішчы, паселішчы) і герояў беларускіх фальклорных твораў, а таксама вераванне ў ваўкалакаў, якое паўсюдна на Беларусі бытавала аж да пачатку нашага стагоддзя. Воўкам перабягаў дарогу самому Хорсу, богу сонца, наш славуты князь Усяслаў Полацкі. У ваўка мог перавярнуцца (і называўся тады ваўкалакам) кожны беларус — так уяўлялі сабе нас паўднёвыя суседзі—украінцы.

І цяпер беларусы носяць прозвішчы Бык, Тур, Ліс, Лось, Казёл, Кот, Крот, Заяц, Дзяцел, Дрозд, Кулік, Сарока, Сокал, Чыж, а таксама і Бяроза (Бярозка), Сасна, Грыб, Груша, Лопух ды іншыя. Мабыць не варта і паўтараць: спачатку гэта былі імёны, што пацвярджаюць прозвішчы тыпу Арловіч, Ваўковіч, Драздовіч, Лісовіч.

Называлі дзяцей таксама і паводле нейкай рысы, асаблівасці, колеру валасоў, паводле таго, чаканым ці нечападзяваным з'явілася немаўлятка ў сям'і: Ждан, Любуш, Мілаш, Рад, Краш (адсюль і пазнейшае Крашэўскі), Дамарад, Кохан, Шостак (шостае дзіця), Знайдзён (як і герой казкі «Іван-Знайдзён»), Няждан, Нябыш, Някраш, Нярад (Нерадзец, забойца ноўгарадскага князя Яраполка Ізяславіча, каханага полацкай князёўны Рагнеды), Мал, Малуша, Маўчун, Ціхута, Махута, Белы, Чорны, Руды (два апошнія імёны, верагодна, былі ў Радзівілаў — Мікалай Чорны, Мікалай Руды, хаця і лічацца мянушкамі). Тры апошнія дайшлі да нас у прозвішчах: Белаш, Чарныш, Рудаш. Пасля прыняцця нашымі прашчурамі хрысціянства паводле гэтай схемы ўтварыліся імёны Багдан, Богша, Божка, Божыдар, Багалюб, Багуслаў.

Яшчэ адна значная паводле колькасці формаў група імёнаў, таксама вельмі старадаўніх, з'явілася ў часы, калі славяне пачалі адасабляцца ад індаеўрапейскай супольнасці. Гэта імёны, якія складаюцца звычайна з дзвюх частак (асноў), адна з якіх — люд, слаў, віл, рад, міл, вой, добр, яр. Ці не здаецца Вам, шаноўны чытач, што гэта працяг тых жа паганскіх кароткіх іменаў? Найбольш вядомыя — імёны беларускіх князёў: Брачыслаў (Браціслаў), Ізяслаў, Мсціслаў, Прадслава, Радзівіл, Расціслаў, Святаслаў, Уладзімір, Усевалад, Усяслаў, Яраполк, Яраслаў.

З прыняццем хрысціянства і пашырэннем кантактаў нашай краіны з Грэцыяй, з Візантыйскай імперыяй пачынае распаўсюджвацца звычай даваць імёны грэчаскія ды яўрэйскія, што станавіліся вядомымі, дзякуючы Біблії, пісанням Хрыстовых апосталаў. Гэтая з'ява адмоўна адбілася на нашых традыцыях, мове, культуры, таму што назапашанае прашчурамі багацце нацыянальнага найменніцтва гублялася, знікала. Імя, што пэўным чынам вылучала асобу, а таксама праз магію слова і яго сэнсавую моц, уздзейнічала на характар і паводзіны сталеючага маленькага чалавека, замянялася выпадковым, узятым са святцаў. Немаўлятку надавалі імя таго святога, у дзень якога яно з'явілася на свет.

Ды ўсё ж магутная беларуская моўная стыхія значна зменшыла неназбежную страту. Дастаткова, прыкладам, паслухаць ці пачытаць беларускія прымаўкі, прыказкі, загадкі, казкі. «Наш прашчур» не толькі «лад алфавіту», што ў грэкаў пазычыў, зладзіў з мясцовымі гаворкамі, але і імёны змяніў. І цяжка цяпер пазнаць у Апанасе, Базылю, Гіляру, Аўгінні, Зосі, Піліпе, Хадоры, Ермаку грэчаскія карані.

З. СІЦЬКО.

(Працяг будзе).

Слоўцы, якія паслужаць

Павел МІСЬКО

Сказаў як звязаў

Плевать в потолок — У носе калупаць. = На сонцы пуза грэць.

Подбита ветром (об одежде) — Ліхенькае, хоць верацяном латрасі.

Поджилки трясутся — Лыткі трасуцца.

Поднимать на смех — Кепікі строіць.

Под открытым небом — Супраць неба на зямлі.

Пойти прахом — Запавет traць.

Положить живот — Галавою налажыць.

Получить по шее — У каршэнь зарабіць.

Поминай как звали — Бліс і' няма. = І шчуркі не ўзышлі.

Понимать как свинья в апельсинах — Разбірацца як свіння ў апельсінах.

Пора и честь знать — Госцікі, а ці не абрыдлі вам гаспадары?

Пороть ахинею — Плесці абы-што.

Порочный круг — У калаўрот трапіць.

После дождичка в четверг — Як рак свісне.

Потерять рассудок — Галаву згубіць.

Потерять стыд (совесть) — У сабакі воч пазычыць.

Превзойти самого себя — Вышэй пят падскочыць.

Прожужжать уши — Вушы падурыць.

Пропади ты пропадом — Каб ты запуставаў (запаветраў. спрах)!

Проще пареной репы — Прасцей простага. = Як раз плюнуць.

Пугало гороховое — Пудзіла гарохавае. = Чорт лазаты.

Пусть у меня рука отсохнет — Каб я прапаў.

Пыльным мешком стукнутый — Клёпкі ў галаве няма (не хапае).

Разевать рот — Варон лавіць.

Разрази меня гром — Каб мяне маланка спаліла. = Каб мяне пярун стукнуў.

Раскидывать умом (мозгами) — Глуздамі варушыць.

Рассыпаться бисером (мелким бесом) — Рассыпацца драбней маку.

Реветь белугой — Крычма крычаць.

Рукой подать — Два крокі ступіць.

Рыть себе яму (могилу(— Пагібель сабе шукаць.

Сам себе хозяин — Самі з вусамі. = Сам сабе гаспадар.

Свернуть башку — Карак зламаць.

Семи пядей во лбу — Лоб — хоць парасят бі.

Сердце кровью обливается — Сэрца чарнее на вугаль.

Сесть в калошу — Плюхнуцца ў лужу.

Сживать со света — Поедам есці.

Смотреть в могилу (гроб) — Стаяць адною нагою ў магіле.

Смотреть в оба — Вочы працерці.

Смотреть как баран на новые ворота — Лыпаць вачыма.

Со всех ног — Як з прывязі сарваўшыся.

Шевелить мозгами — Шурупіць. = Шарыкамі круціць.

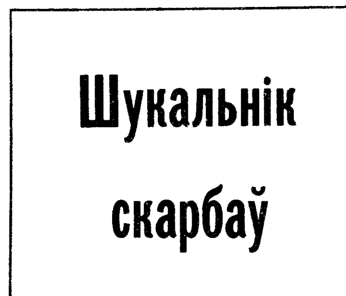
Язык плохо подвешен — Язык як п'яны блытаецца.

Лучше один раз (своими глазами) увидеть, чем сто раз услышать — Мужык пакуль не намацае, не паверыць.

Остатки сладки — Спэдкі на дробныя дзеткі.

Чему быть, того не миновать — Што дасць Бог, тое і будзе. = Усе пад Богам ходзім.

Беларусы-філолагі

Лёс Івана Іванавіча Грыгаровіча, святара, гісторыка, археографа, мовазнаўцы, даволі тыповы для беларускай інтэлігенцыі. Выхаваны ў пашане да чужога, ён усё ж вярнуўся да свайго, роднага. Радасць адкрыцця Радзімы, яе багатай гісторыі, падтрымка і дапамога ўплывовых людзей, глыбокія і рознабаковыя веды далі багаты плён.

Аснову яго ведаў заклаў, напэўна, бацька, праваслаўны святар, які закончыў Кіеўскую духоўную акадэмію і добра ведаў класічныя мовы. І сын, выпускнік Магілёўскай духоўнай семінарыі, свабодна валодаў грэчаскай і лацінскай мовамі. Пазнейшыя падзеі пакажуць, што і родную, беларускую, ведаў не горш, хаця і не вучыў яе ні ў семінарыі, ні ў Пецярбургскай духоўнай акадэміі. А яшчэ падчас вучобы Іван Грыгаровіч вельмі сур'ёзна вывучаў рускія летапісы. І ў Гомелі, куды з цягам часу пераехаў бацька, ён так здзівіў графа М. П. Румянцава ведамі, што аматар даўніны вырашыў зрабіць маладога выкладчыка Магілёўскага духоўнага вучылішча сваім памочнікам у пошуках і вывучэнні рукапісаў. Граф за свой кошт паслаў яго вучыцца ў Пецярбург, дзе І. Грыгаровіч нават напісаў даследаванне пра наўгародскіх пасаднікаў.

Вярнуўшыся ў Гомель бакалаўрам багаслоўскіх навук, Іван Грыгаровіч становіцца святаром, а пасля і рэктарам прыхадскога вучылішча. У графскім палацы малады гісторык знаёміцца з некаторымі славутымі ў той час вучонымі і ўплывовымі людзьмі. Неўзабаве М. П. Румянцаў дамагаецца для Грыгаровіча дазволу працаваць у Магілёўскім і Мсціслаўскім сховішчах старадаўніх дакументаў. Малады даследчык пачынае збіраць матэрыялы па царкоўнай гісторыі. Але пад уражаннем мноства беларускіх дакументаў задума мяняецца...

Не аднаго яго здзівілі і захапілі архіўныя скарбы. Новы знаёмы Грыгаровіча выпускнік Харкаўскага універсітэта І. Лабойка пісаў яму ў Гомель: «Калі я ў 1822 годзе прыехаў у Вільню, я вельмі здзіўлены быў пісьмовымі помнікамі беларускай мовы, але маё здзіўленне яшчэ больш павялічылася, калі я пабачыў, што мясцовыя архівы пераважна імі і запоўнены... на гэтай жа мове аказалася нямала друкаваных кніг». (Як падае М. М. Улашчык, ужо надрукавана больш за сотню тамоў, а яшчэ ж чакаюць выдання каля 600 кніг пераважна беларускамоўнай «Літоўскай метрыкі» — дзяржаўнага архіва Вялікага княства Літоўскага).

Той жа І. Лабойка, вывучаючы беларускія граматы, сустракаў шмат незразумелых слоў і таму папрасіў Грыгаровіча скласці слоўнік беларускай мовы. На той час Грыгаровіч ужо падрыхтаваў і на сродкі М. П. Румянцава друкаваў першую частку «Белорусского архива древних грамот» (1824 г.), у які ўвайшло 57 дакументаў XV - XVIII стагоддзяў, што знаходзіліся ў Магілёве і датычылі пераважна гісторыі гэтага горада. Паводле меркавання М. М. Улашчыка, «Белорусский архив...» уяўляе не толькі першы, але і самы лепшы з пункту гледжання навуковай дакладнасці ўзор выдання дакументаў па гісторыі Беларусі.

Адначасова Грыгаровіч працаваў і над слоўнікам беларускай мовы. М. П. Румянцаў ахвотна згадзіўся дадаць да кнігі і «тлумачальны» слоўнік. Але слоўнік не быў надрукаваны ў выдадзеным зборы. Не пабачыў ён свету і пазней, хаця ў архіве І. І. Грыгаровіча ёсць рукапіс слоўніка на літары А, Б, В і ліст карэктуры, праўлены рукою аўтара, а сын даследчыка ў нарысе жыцця протаіерэя Грыгаровіча сцвярджае, што слоўнік быў надрукаваны ў «Известиях II отделения Академии наук».

Толькі ў пяцідзесятых гадах нашага стагоддзя ў Краснаярскім архіве быў знойдзены гэты архіў Грыгаровіча, сярод папер якога былі рукапіс другой часткі «Белорусского архива...» і рукапіс слоўніка беларускай мовы, у якім мелася 4259 слоў з даўніх беларускіх актаў і народных слоў магілёўскіх гаворак.

Сам І. І. Грыгаровіч палітыкай не займаўся, хутка «падымаўся» па службовай лесвіцы - трапіў ажно ў Пецярбург, дзе быў і святаром, і рэдактарам Археаграфічнай камісіі. Але здзейсненае ім адкрыццё беларускіх гістарычных дакументаў, старажытнай і багатай мовы ўявілася, відаць, некаму вялікім злачынствам. І прысуд яго даследаванням быў - у Сібір! Не згадваюцца лінгвістычныя працы нашага земляка і ў «Гістарычным слоўніку беларускай мовы», што цяпер выдаецца ў Менску. А што ўжо казаць пра памяць у родным Прапойску, дзе І. І. Грыгаровіч нарадзіўся 26 жніўня 1792 года?

П. ПАШКАВЕЦ.

Шэдэўры сусветнай паэзіі па-беларуску

Рубрыку вядзе

Лявон БАРШЧЭЎСКІ

Пятнаццатае і шаснаццатае стагоддзі — эпоха росквіту ўсходняй паэзіі. Багатыя на вобразы газелі, кыт'а, мухамасы, туюгі, фарды ствараюцца ўжо не толькі на персідскай мове. Вялікімі паэтамі стараўзбекскай мовы засталіся ў гісторыі літаратуры Алішэр Наваі (1441—1501) і Захірыдзін Мухамед Бабір (Бабур; 1483—1530). Мы прапануем увазе чытачоў спробы перакладаў некалькіх газеляў Наваі і Бабіра.

Алішэр Наваі

* * *

Скажы, о зефір, гэтай велічна-смутнай, скажы
Аб тым, як яна напаіла атрутай, скажы.

Пра тое, што п'ю я нястрымна ад суму па ёй,
Пра тое, што горла сціскае пакутай, скажы.

У ночы расстання світання не будзе, і змрок
Цячэ праз жыццё маё лаваю мутнай, скажы.

Ў даліне расстання, што сэрцам завецца, ляжу,
Без ганьбы і славы ў даліне бязлюднай, скажы.

Ці прах мой астылы сагрэе удзячны прамень?
Спачатку было ўсё забавай мінутнай, скажы.

Ў разлуцы з каханаю гора табе, Наваі!
Пра сум, пра тугу і пра боль мой — акрутнай скажы.

* * *

Я кінуў свет, але душу не пакідаюць людзі,
Душу пракляў я — і цяпер мяне шукаюць людзі.

І вось наўкол вялікай ганьбы полымя шугае,
Дарогаю мяне далёка абмінаюць людзі.

І сну шчасліваму журботныя пяюць напевы,
Ад песень-стогнаў па начах не засынаюць людзі.

І тое, што пустэльнікам бадзяюся па свеце,
Што скупа сэрца цэдзіць кроў — не разгадаюць людзі.

О Хызр! Жывы наведаю святыя месцы Меккі,
Крануся каменя Кабы, пакуль не знаюць людзі.

О Наваі! Не зганяць, бо цяпер я апантаны,—
Аб прыгажуні-перы хай тужлівы верш чытаюць людзі.

Пераклад Васіля СЕМУХІ.

Бабір

* * *

Прынёс матылёк гэты ліст, прынёс мне, вар'яту, здалёк —
Нібыта хацеў ажывіць мяне тым лістом матылёк.

Уростані з сэрцам тваім, падобным да сонца, стаяць
Пярлінамі слёзы ў вачах і ўщэнт засціла́юць мне зрок.

Схаваная постаць твая за пасмай прамых валасоў,
Ды горш мне рабіў бы стакроць іх кожны малы завіток.

Вачэй тваіх млявы пагляд дарэшты мяне загубіў—
Мы ўдвох цяпер: вінны мой склеп і я, які ў склеп той уцёк.

Над свечкай тваёй пекнаты Бабір без астатку згарэў;
Калі ж матыльком над табой ён зноў узляціць незнарок?

Пераклад са стараўзбекскай Лявона БАРШЧЭЎСКАГА.

Алег БЕМБЕЛЬ

З «падпольнай» кнігі

(Працяг. Пачатак у №№ 5—31).

Видимо, это неизбежно... Но совсем потерять национальную культуру — я тоже не могу себе это представить...

...Я была на Севере... В тех местах, где я родилась... Я людей не узнала — не то что дома!.. В памяти резко отпечаталась именно самобытность всего... будь то язык... интерьеры домов... Эти места славились резными, расписными, деревянными вещами... Любая деревянная вещь — будь то ложка, коромысло — расписная... А теперь — ничего!.. Ни единой расписной вещи... С умиранием вот этого уклада — умирает всё... Не могу!.. Потому что детство у меня окрашено вот в такие тона...

...А с природой что?..

...Угор... и карабкаются сосны... Корабельные сосны... красноватые стволы — как стрелы...

А сейчас — вырубленные леса... Фермы какие-то...

Неизбежны эти вот изменения...

Как, в каком виде мы сможем всё это сохранить?..

...Музыка... Фольклорные ансамбли... хоры... Там (ещё как-то пытаются что-то сберечь)...

(— Ці можна параўнаць экалагічнае разбурэнне і культурнае?..)

— Думаю, что да... Думаю, что эти процессы взаимосвязаны...

(— Спажывецкая уніфікацыя прыроды і культуры...)

— Да, эти процессы взаимосвязаны... Особенно (уязвимы) небольшие национальные культуры... Большие сопротивляются...

(— А літоўцы, эстонцы?..)

— Они далеки по культуре — поэтому их труднее ассимилировать... Но всё-таки и у них — всё больше и больше прослойка... таких уже пере... или, по крайней мере, спокойно смотрящих на эти изменения... В Риге первый раз я была в 50-ых годах — и вот теперь... Совершенно разные вещи!..

И опять — сколько бессмыслицы!..

Наука — на их языке... Наука, которая вообще требует универсального языка... Недаром английский язык — всё-таки главный в мировой науке... Это где-то и их ограничивает... И они ведь сами возразить-то не могут... Потому что действительно это так... И с защитой диссертаций... Советов сейчас не так уж много — на национальных языках... С защитами у них стало сложно...

И всё-таки, наука не национальна... почти...

(— А філасофія?..)

— Видимо, тоже... Хотя... И всё-таки — что называть «философией»?..

(— А што такое «нацыянальная філасофія»?.. І ці правамерна ўжываць гэты тэрмін — «нацыянальная філасофія»?..)

(...задумалась...)

— Это какие-то разделы философии могут быть национальными... Какие-то очень специальные вопросы философии... Философия — это наука... Это — отношение к миру... Как может быть национальным отношение к миру?.. Это — наука...

(—Р...ка ўпэўнены, што філасофія — гэта навука?..)

— Думаю, что да!.. Я бы ставила её выше конкретных наук, потому что она формирует человека как некое организующее начало мира...

...Но на том этапе, на котором мы... «...единственно верная...» И всё!.. Я после этого уже не могу ничего больше ни читать... ни думать...

Я со многим согласна... Но нам дают какие-то фрагменты...

... Общество должно быть организованным... Дай волю каждому думать — это же чёрт знает, что будет!.. Чем более самостоятелен человек, тем труднее он управляем... А чтобы создать организованное общество — нужно дать философию, которая поможет это сделать... Задумано наше общество прекрасно!.. Рано или поздно мы его осуществим... Иначе мы просто существовать не сможем...

....

(...праз два дні...)

— ...Вчера на работе я пробовала говорить о мове... (Один товарищ (30 лет, белорус, физик) ответил чётко и сразу):

— А зачем обсуждать это?.. Зайди в магазин и послушай — на каком языке говорят?.. На каком языке говорят дети?..

И когда я стала говорить, что я совсем иначе отношусь к проблеме и что она мне не кажется ни смешной, ни нелепой — (особого энтузиазма это не вызвало)...

А в общем всё, конечно, очень сложно...

...А вот у нас здесь есть девочка соседская, в 6 классе, она так очень заинтересовалась (стихами)...

Но основная масса к этому равнодушна.

....

(— Вось... Тэкля — гэта, на мой погляд, сімвал Беларушчыны... і Р...)

(...чытае «Паэму сланечніка» Алеся Разанава... усхвалявана):

— Разве можно это сравнить с Барадулиным, который (всё время) выпендривается?! Ужасно выпендривается!..

(...пагартала ящчэ некаторыя паэмы...)

— (И всё-таки есть у него что-то, чего я не могу принять... Не могу даже сказать, в чём именно это...)

(— У гардыні?..)

— Не ў гардыні... Але ж... Адказ от чего-то... Смирение... (У всех вас это трагическое смирение...) Не могу я этого принять...

....

...У него, как у Цветаевой... Поэма горы... Поэма светла... Сколько подтекста...

...О, как сильно он напоминает мне Цветаеву!.. В построении фразы... В образности...

Вот... (дастала з паліцы Цвятаеву).... Разве не то же самое?.. «...не для лживых этих рук, этих ряс...»

«...ці не вочы... васніцы...»

...Есть очень много ещё...

Интересно мне с ним встретиться... Кого он любит?!.

...И всё-таки он не может не любить Цветаеву...

...Поэма горы... Поэма конца... Поэма лестніцы... у Цветаевой...

Но его читать... сердце же болит!... Что это с ним?..

....

...Всёпонимание и смирение — это то, против чего я протестую... И в К... И в О... Не могу я смириться!..

В любой ситуации я ищу выход... Я, может быть, буду массу глупостей делать (при том... Но выход я всё равно буду искать...)

. . . .

(пра Алеся)...

— Каким он был вначале?..

Или это человеческий кризис — когда он безмерно строг к миру?.. Или это уже характер?.. Нельзя видеть всё только в одном ракурсе... И что — так он будет обречён на напечатание?.. Как он будет?..

(Працяг будзе).

Маўклівыя сведкі мінуўшчыны

«Кніга арыгінальная і прысвечана тэме, якую дагэтуль ніхто ў Беларусі амаль не распрацоўваў. У пешых маршрутах і на машыне па розных кутках беларускай зямлі аўтар — няўрымслівы палявы даследчык — не толькі сабраў звесткі аб цікавых і звычайных камянях, зрабіў каштоўныя назіранні і адкрыцці, але і запісаў вялікую колькасць народных легендаў і паданняў аб гэтых помніках старажытнасці. Кніга ярка напісана і лёгка чытаецца. У ёй мноства экскурсаў у геалагічную даўніну, гісторыю і вераванні мясцовага насельніцтва. Здзіўляе і вялізны аб'ём літаратуры, ахоплены аўтарам. Лічу, што параўнальна невялікая кніжка Э. А. Ляўкова з'явіцца своеасаблівай падзеяй у справе вывучэння старажытнасцяў Беларусі»,— так піша пра кнігу Эрнста Ляўкова «Маўклівыя сведкі мінуўшчыны» ў пасляслоўі да кнігі навуковы рэдактар, доктар гістарычных навук Л. В. Аляксееў.

Кніга «Маўклівыя сведкі мінуўшчыны» выйшла ў выдавецтве «Навука і тэхніка» накладам 6 тысяч паасобнікаў. Складаецца яна з раздзелаў «Таямніцы маўклівых камянёў», «Апошнія язычнікі», «Час збіраць камяні». Выданне багата ілюстравана здымкамі камянёў, многія з якіх абвешчаны помнікамі прыроды.

Кніга адрасавана ўсім, каго цікавіць прырода, гісторыя і этнаграфія нашай дзяржавы.

Чыталі?

«Наша Ніва», № 7

Аснову сёмага нумара «НН» традыцыйна складаюць рэфлексіі сталых аўтараў газеты: Ул. Арлоў так і не змог пераадолець беларуска-польскую мяжу, затое нагледзеўся на памежны побыт і норавы; Алесь Чобат у вершаванай форме ўзнаўляе каларыт і псіхалагічныя сітуацыі розных эпізодаў беларускай гісторыі XX стагоддзя: Адам Глобус публікуе эсэ пра мадэрн пад назвай «Джойс і Гаўдзі»; Алег Мінкін у жанры літаратурнай містыфікацыі разглядае кнігу няіснага паэта.

Пэўную сенсацыю ўяўляе архіўная публікацыя Язэпа Янушкевіча — пра аўкцыён, на якім прадаваліся асабістыя рэчы павешанага «палітычнага злачынцы» К. Каліноўскага.

З «чыстай» літаратуры ў «Нашай Ніве» друкуюцца новыя вершы Анатоля Сыса, амерыканская навела Шэрвуда Андэрсана, паэтычныя пераклады Васіля Сёмухі. Змешчаны маніфест аднаго з выдатных паэтаў «Плеяды» Жаашэна Дзюбэле пад назвай: «Не пакідайце ж мовы нашай, французскай!..»

Культуралагічны і паліталагічны «цвік» гэтага нумара — гутарка са старым віленчуком Лявонам Луцкевічам пра суадносіны розных нацыянальных супольнасцей у даваеннай Вільні. Сёння ўжо мала хто ведае, што ў канцы 1939 г. на працягу двух месяцаў Вільня рыхтавалася да плебісцыту за далучэнне да Беларусі. І калі раптам горад далучылі да Летувы, для ўсіх віленчукоў, сярод якіх летувісаў быў усяго 1%, гэта сталася поўнай і непрыемнай нечаканасцю.

Сярод іншых матэрыялаў «Нашай Нівы» змешчаны таксама гараскоп Беларусі — спроба ўбачыць нашу нацыю, яе гісторыю і культуру ў святле сузор'яў Задыяка.

С. Д.

Горас МАККОЙ

БЫВАЙ, ЖЫЦЦЁ, БЫВАЙ, КАХАННЕ!

Раман

Пасля інтэлектуальнай дэтэктыўнай прозы, якую мы дасюль прапаноўвалі аматарам гэтага жанру, дадзены твор, магчыма, падасца занадта змрочным. Тым не менш, ён усё ж, нягледзячы ні на што, вытрыманы ў рэчышчы мастацкай літаратуры і без нацяжак да яе адносіцца і гэтым адрозніваецца ад таго патоку перакладной бульваршчыны, што захліснула зараз кніжныя прылаўкі, псуючы чытачу не толькі настрой, але і мастацкі густ.

Канешне, настрою нікому не прыбавіць і гэты твор. Чытачу давядзецца зазірнуць у пекла, якое людзі стварылі самі сабе, забыўшы Бога і сваю чалавечую існасць. Гэта дэтэктыў з яго дынамікай, інтрыгай, супрацьлеглымі намерамі бакоў, а таксама паступовым высвятленнем таго, хто ёсць хто. Але твор і не ўкладваецца ў вядомыя 20 правілаў для стварэння дэтэктыўных раманаў, што распрацаваў амерыканскі пісьменнік С. С. Ван Дайн. Хоць і яго таксама напісаў амерыканец, якога можна аднесці да школы так званага «крутога дэтэктыва» — з'явы спецыфічна амерыканскай, аднак сёння, як заўважаюць даследчыкі, нацыянальная прыналежнасць аўтара ўжо асаблівага значэння не мае, што сведчыць пра амерыканізацыю ў планетарным маштабе. Таму для нас ён можа ўспрымацца як раман-папярэджанне. Паўтару, уваходзячы ў ягоны свет, вы павінны быць гатовы да таго, што акажацеся тут у жудаснай адзіноце.

Застаецца дадаць, што аўтар рамана — Горас Маккой — найбольшую вядомасць атрымаў пасля выхаду ў свет фільма «Загнаных коней прыстрэльваюць, ці ж не так?», пастаўленага па ягоным сцэнарыі знакамітым кінарэжысёрам Сіднеем Полакам у 1969 годзе.

Раман «Бывай, жыццё, бывай, каханне!» на рускай мове не друкаваўся. Перадрук толькі з дазволу рэдакцыі і аўтара перакладу.

Эрнэст **ЯЛУГІН.**

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

I

Вось што адчуваеш, прачнуўшыся ўранку вялікага дня, якога чакаў два гады: няма прамежку паміж сном і явою. Ты адразу ж цалкам скідваеш з сябе сон. Нават не разумееш, адкуль гэта з'яўляецца ў целе душа.

Было яшчэ толькі некалькі хвілін на пятую, і я нічога не мог разгледзець у паўзмроку, але дастаткова было адчуць лёгкі подых ранішняга паветра, каб вызначыць час. А ўвогуле ў наш катух небагата трапляла гэтага самага паветра, а ўжо тое, што даходзіла да мяне, ніколі надта свежым не было. Нічога дзіўнага: паветра гэтае прабівалася з адзінага вакна праз дужа вялікі смурод. У бараку спалі на нарах семдзесят два вечна нямытыя чалавекі, і смурод, натуральна, стаяў невыносны, не параўнальны ні з чым: яго ўтваралі ажно семдзесят два пахі, адзін аднаго агіднейшы.

Аднак паветра ўсё ж пранікала, і кожнае раніцы я трохі яго ўдыхаў. Удыхаў прагна, усё роўна як гэта была найкаштоўнейшая парфума, удыхаў, ажыўляючы ў сабе памяць аб ранішніх гуках, чутых, здавалася, тысячы гадоў назад: пастукванне дзятла, кукарэканне пеўня, жаласлівае рыканне кароў.

Ля вакна крыху святлела, і некалькі чалавек ужо прачнуліся. Яны варочаліся на нарах, і ўсё гэтае смуроднае балота кашляла, прачышчала горла, нешта бурчэла, харкалася.

Мой сусед, Бадланг, схуднелы дазвання недалуга, утаропіўся ў мяне:

— А я зноў цябе сніў, мілочак, — прасіпеў ён.

«Гэта быў твой апошні сон, підар», — падумаў я і запытаўся:

— Гэтаксама добра, як і заўсёды?

— Лепей...

— У цябе і праўда каханне, радасць мая, — адказаў я, з асалодай падумаўшы, што ўжо сёння нарэшце заб'ю яго ..

«Толькі каб Холідэй і Кобэт не надвялі».

Кобэт, турэмны пісар, па нядзелях замяняў наглядчыка ў клетцы наведнікаў. Гэты стары ўсё жыццё служыў наглядчыкам у турме, але цяпер ён ужо быў залішне слабы, каб пільнаваць такую зборню злачынцаў, і яму знайшлі лягчэйшае месца. Ён уцюрыўся ў Холідэй, як толькі ўбачыў яе ўпершыню ў сваёй клетцы. З тае пары ён спакваля рабіўся з ёю ўсё менш строгім, і, нарэшце, яна ўгаварыла яго дапамагчы арганізаваць уцёкі.

Ён павінен быў сустрэцца з ёю гэтай ноччу, узяць у яе рэвальверы і схаваць іх для нас: пакласці ў гумовую камеру, загерметызаваную воскам, і апусціць яе ў ірыгацыйны канал каля дыннай плантацыі, на якой мы працуем. Насупраць месца захавання рэвальвераў будзе ляжаць камень велічынёю прыкладна з чалавечую галаву, пазначаны белай фарбаю. Гэта ўсё, што патрабавалася ад Кобэта, і я спадзяваўся, што ён гэта зробіць. Тады ўжо я неадменна прыкончу гэтага недавярка Бадланга — і марудзіць не стану...

Раптам дзверы рэзка расчыніліся, і я ўбачыў у паўзмроку Харыса, сяржанта: ні вачэй, ні носа, ні рота — будка, абцягнутая гідкай скураю... Паклаўшы руку на прыклад вінчэстэра, ён крычаў нам: «Пад'ём!»

Пакуль мы ішлі ў сталоўку, я цягнуўся ў хвасце, каб Тока было лягчэй нагнаць мяне. Ён павінен быў бегчы разам са мною, і мне хацелася ўведаць, ці ўдалося яму заснуць хоць на які час. Магчыма, ён і вачэй не заплюшчыў: надта ўжо ўражлівы. Калі б я сам выбіраў сабе кента на сур'ёзную справу, дык спыніўся б на ім у апошнюю чаргу: вельмі зялёны яшчэ, першыя ўцёкі, і Бог яго ведае, як ён сябе павядзе, калі што-небудзь не заладзіцца.

А Холідэй арганізоўвала ўцёкі дзеля яго. Мяне яна выбрала, каб мець найбольшыя шанцы на поспех: спадзявалася на мой багаты вопыт. Аднак у прынцыпе я супраць не быў: я зусім не ведаў мясцовасці, не меў тут ні знаёмцаў, ні грошай, каб аплаціць паслугі патрэбных людзей, калі такія знайшліся б.

Вядома, Тока быў не лепшым кампаньёнам, аднак выбару я не меў: альбо з ім, альбо ніяк. Рызыка рызыкай, а магчымасць была рэдкая. Богам прысягаю, мне б адно выбрацца адсюль!..

Тока ішоў так далёка ззаду ад мяне, што варта было мне наблізіцца да яго, як усе заўважылі б, што я хачу загаварыць з ім. Не той быў момант. Раз ці два, у сталоўцы, нашы погляды сустрэліся, я неўпрыкмет усміхнуўся яму і падміргнуў, каб трымаў сябе ў руках і не мітусіўся. Тока падміргнуў у адказ, і мне здалося, што ён мяне зразумеў...

Калі мы выйшлі са сталоўкі, зусім развіднела. Харыс узяў у рот свісток, даў кароткі сігнал, і ўсе кінуліся да прыбіральні.

Я запаліў цыгарэту і пачаў шукаць вачыма Тока. Праз нейкі час я ўбачыў, што ён набліжаецца да мяне, непрыхавана разыгрываючы раскутасць... І гэта ў такі дзень — калі ты ва ўсім павінен выглядаць як ніколі звычайным!

— Слухай, скаланіся! — ціха сказаў я яму. — Ты так рысуешся, што можна падумаць — увесь барак натапырыўся. Ніхто нічога не ведае. Ты, я і Кобэт. Усёк?

— Трэба, каб я выйшаў адсюль. Разумееш, трэба, — мала не прастагнаў ён.

— Спакайней, — сказаў я. — Выйдзеш. Толькі не тузайся.

— Думаеш, не пагарым?

— Калі пугачы на месцы — ні ў якім разе.

— Дык што, прыйдзецца страляць?

«А як жа інакш я прыкончу Бадланга», — падумаў я.

— Годзе, супакойся, — сказаў я. — Вазьмі сябе ў рукі. Сёння звычайны дзень. Нельга ні ў чым звяртаць на сябе ўвагу. Усё, я пайшоў... — Мне здалося, ён трохі паспакайнеў. — Ні аб чым не турбуйся. Я ведаю, што раблю.

Ён працягнуў руку да маёй цыгарэты, я аддаў яе яму і пайшоў да прыбіральні. Біерс, адзін з наглядчыкаў, стаяў ля дзвярэй. Убачыўшы, што я падыходжу да прыбіральні, ён здзекліва паглядзеў на мяне:

— Ты, мудак! Раней не мог? Дужа ты, я гляджу, далікатны. Цесна, пяйначай, з усімі?..

— Мне блага, — адказаў я. — Жывот баліць. Прыхапіла раптам.

Я ўціснуўся ў прыбіральню. Людзі выходзілі. Калі выйшаў апошні, я пачуў два кроткія свісткі Харыса.

Біерс прасунуў галаву ў дзверы прыбіральні і крыкнуў:

— Давай!

Я развёў рукамі: не магу. Наглядчык увайшоў у прыбіральню і цяжка, усё роўна як гіпапатам, рушыў да мяне. Я ведаў, што ён зараз зробіць. Гэта была ягоная любімая забава. Але, каб спраўдзіць задуму, трэба было цярпець.

— Чуеш? — гаўкнуў ён. — Устаць!

— Я хворы, — сказаў я прытворна пакутліва. — Зусім даходжу, пан Біерс.

Ён заляпіў мне поўху сваёй важкай мазолістай далонню.

— Прашу вас, пан Біерс, не магу болей..

Тады ён ударыў мяне так, што я ажно абваліўся на падлогу.

— На месца! — зароў ён.

Я ўзняўся і паплёўся. Біерс ішоў за мною і біў па нырках прыкладам карабіна.

«Гэта табе яшчэ адрыгнецца», — падумаў я.

Я заняў месца ў калоне, якраз ззаду ад Тока, і калі Харыс загадаў нам збочыць направа, мы апынуліся поруч. У нашай калоне было пяцьдзесят чалавек. У канвоі — шэсць конных наглядчыкаў. Шлях пралягаў па нізіне — да ірыгацыйнага канала, праз які быў перакінуты невялікі масток, потым збочваў на поўнач, у накірунку да гор, да дыннай плантацыі.

Выйшаўшы з лагчыны, мы пацягнуліся па старым люцэрнавым полі, дзе калісь нарыхтоўвалі сена. Над гарызонтам падымалася сонца — бліскучае, усё роўна як меднае. Яно не радавала колерамі ды адценнямі, а толькі пякло, паліла, смажыла, смаліла. Яшчэ не было паловы шостай, а машыны ўжо ехалі адна за адной па аўтастрадзе. Раніца была яшчэ такая ціхая, што мы чулі кожны матор. Людзі ў машынах спяшаліся, імкнучыся дабрацца куды трэба, пакуль сонца не ўзышло надта высока: тады, а палове адзінаццатай і асабліва ў адзінаццаць у даліне будзе як у распаленай печцы.

Харыс запаволіўся, і я зразумеў, што мы ўжо амаль дабраліся да мастка. Сяржант заўсёды ступаў на яго апошні, каб лепш за намі сачыць.

На мастку я прыціснуўся да Тока.

— Цікуй камень, — прашаптаў я.

Тока не адказаў. Я зірнуў на яго скоса. Ягоная верхняя губа торгалася.

«Божа! — падумаў я. — Гэты смаркач усё заваліць!»

— Спакайней, — прашаптаў я. — Аўтобус не спозніцца...

Паколькі ў нас не было гадзінніка, а трэба было разлічваць усё да секунды, я прапанаваў Холідэй прыняць за сігнал гукі клаксана аўтобуса з Грэйхаўнда. На горнай дарозе было шмат небяспечных паваротаў, і шафёр гэтага аўтобуса заўсёды сігналіў у гэтай мясціне. Ён праязджаў тут кожнае раніцы хвілін у пятнаццаць на восьмую і даваў на першым павароце два вельмі гучныя сігналы. Праз некалькі хвілін, выходзячы на новы паварот, ён сігналіў зноў. Трэці гудок клаксана і быў нам сігналам для ўцёкаў. У гэты час Холідэй і Джынкс чакалі нас на дарозе, прыкладна за кіламетр ад аўтастрады, ля эўкаліптавага гаю. Тады мы з Тока павінны былі выхапіць рэвальверы і кінуцца да гаю. Там мы былі б у бяспецы, бо гай быў вельмі густы і наглядчыкі не маглі прабрацца праз яго на конях.

Мы прайшлі масток, я шукаў вачыма камень. Тока ішоў злева ад мяне бліжэй да канала, але ўвесь час глядзеў наперад, так што разлічваць на яго не прыходзілася. Мы ўсё бліжэй падыходзілі да поля, дзе наша калона павінна была раздзяліцца на дзве, а я ўсё яшчэ не ўгледзеў гэтай праклятай камянюгі...

— Стаяць! — крыкнуў Харыс.

Калона спынілася.

— Першыя восем з Бартанам!

Бартан, наглядчык, адлічыў восем чалавек і павёў іх цераз поле.

— Уперад, марш! — гаўкнуў Харыс астатнім.

Мы рушылі зноў. Я кінуў Тока хуткі позірк і ўбачыў, што ён збляднеў як палатно. Божа літасцівы, гэта ж трэба быць такім маладушным! Не можа нават умясціць у сваю галаўню: калі камень не на месцы, застаецца адно — распачаць усё нанава. Я падмаргнуў яму колькі разоў і тут, павярнуўшы галаву, убачыў раптам гэты камень!

Велічынёю з дзіцячую галаву, ён быў пазначаны зверху белай фарбаю. Ад радасці ў мяне аж сэрца сціснулася. Камень ляжаў сама болей метраў за сем-восем ад перасоўнай прыбіральні на невысокіх колах. Ну і Холідэй, ну і Кобэт! Я зірнуў на Тока. Ён, вядома, каменя не прыкмеціў...

— Стаяць! — зароў Харыс.

Калона спынілася.

— Дзесяць наступных — за Біерсам.

Біерс адлічыў дзесяць чалавек, і наша група пацягнулася за ім цераз поле.

— Я нічога не бачыў, — прамармытаў Тока.

— А я — бачыў, — прашаптаў я.

— Праўда?!.

— Не тузайся...

— Я так звёўся...

«Яшчэ не так звядзешся», — падумаў я.

(Працяг будзе). ©
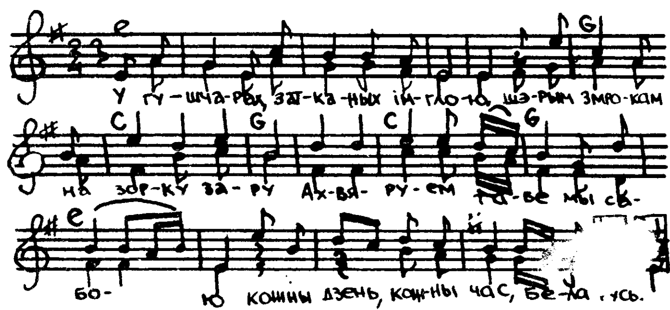

Помнік беларускаму пісьменніку Уладзіміру Караткевічу — аўтару такіх шырока вядомых твораў, як «Дзікае паляванне караля Стаха», «Чорны замак Альшанскі», «Зямля пад белымі крыламі» і іншых — настаўлены на ягонай радзіме, у Оршы. На ўрачыстым адкрыцці манумента прысутнічалі землякі пісьменніка, прыхільнікі яго таленту, дзеячы культуры рэспублікі.

На здымку: фрагмент помніка Уладзіміру Караткевічу.

Фота Валерыя АЛЯШКЕВІЧА (Белінфарм).

У ГУШЧАРАХ

Музыка М. ШЧАГЛОВА
Словы Н. АРСЕННЕВАЙ

У гушчарах, затканых імглою,
Шэрым змрокам на зорку зару,
Ахвяруем Табе мы сабою
Кожны дзень, кожны час, Беларусь! | 2 разы

І няма ў сэрцах жалю ці страху,
Мы адвагай юнацкай гарым,
Не чужыя варожыя сілы,
Толькі Ты нас вядзеш да зары. | 2 разы

Хмарай дым над галовамі тае,
Вецер дыхае мятай, быллём,
Беларусь, Беларусь залатая,
За Цябе, за Цябе мы ідзём. | 2 разы

Чыталі?

«Я сваё жыццё за цябе пакладу»

Выйшаў у свет трэці нумар часопіса «Спадчына». Як заўсёды, ён насычаны цікавым матэрыялам па гісторыі, літаратуры і культуры Беларусі і дапаўняе нашы веды пра нацыянальных герояў і дзеячаў, нацыянальныя рэліквіі і сімвалы.

У плане нацыянальнага самапазнання важнае значэнне маюць артыкулы з першага раздзела: Эдуарда Агуновіча («Сімвалы нашай веры»), Анатоля Пякарскага («На 43 гады раней»), Уладзіміра Казберука («Летапісы пра нараджэнне Пагоні»), Яўгена Анішчанкі («Акоп уздоўж мяжы»), Вінцука Вячоркі («На Усходзе»).

Так, Э. Агуновіч раскрывае багацце нашай культуры на прыкладзе шматлікіх архітэктурных здабыткаў, якімі славіліся беларускія гарады і якія былі знішчаны пазней бальшавіцкімі вандаламі, пасля чаго гарады набылі выгляд глухіх правінцыйных куткоў. Перадаецца чытачу і трывога аўтара за сучасны стан нашай музейнай справы, задача якой захаваць тое, што не знішчана. Заслугоўвае падтрымкі ідэя мастака аб стварэнні Нацыянальнага беларускага музея, які стане «падмуркам нашай будучыні».

Раздзел «Мова» знаёміць з даўнейшымі публікацыямі дзеячаў нашага адраджэння. Гэта «Ай-Кітаб» Івана Луцкевіча і «Беларускія мусульмане і беларуская літаратура арабскім пісьмом» Яна Станкевіча. Тэматычна гэтыя два даследаванні паяднаны між сабой. Яны — пра беларускіх мусульман, якія на беларускай мове, але арабскімі літарамі перапісвалі свяшчэнныя кнігі, стваралі арыгінальныя творы. І. Луцкевіч падкрэслівае, што ў гэтым старым беларускім пісьме, пісаным «арабістыкай» выразна перадаюцца характэрныя для беларускай мовы «дз» і «ц», што сведчыць аб іх спрадвечнасці. «Тутака бачым, што звукі «дз» і «ць» ясна пісаліся, — значыць, яны ў жывое мове XVI і XVII вякоў выгаварваліся. Гэта ёсць бясспрэчны доказ, што жывая беларуская мова мае гэтыя два характэрныя звукі ад найдаўнейшых часоў і што новая беларуская транскрыпцыя ёсць зусім правільная, а ўсе хітрыкі масквафілаў, каторыя не прызнавалі гэтае транскрыпцыі... не маюць пад сабой ніякае навучальнае падставы — апрача русіфікацыйнае тэндэнцыі, каторая цяпер назаўсёды адпадае з адкрыццём гэтага цэннага беларускага памятніка жывой беларускай мовы XVI або XVII вякоў». Хіба і гэтая выснова згубіла актуальнасць сёння?!

Багаты на цікавыя факты і згадкі раздзел «Даследаванні і меркаванні». Аляксей Хадыка выступае з артыкулам «Старабеларуская шляхецкая мода». Публікацыя вызначаецца багаццем ілюстрацый. Пра бібліятэку Храптовічаў расказваюць Тацццяна Рошчына і Анатоль Фурс. Яны прапаноўваюць як найхутчэй распачаць работу па бібліяграфічнай рэканструкцыі славутай бібліятэкі.

Цікаўны чытач не пакіне без увагі і «Новы запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста паводле Іаана. Святое Дабравесце» ў перакладзе Анатоля Клышкі (заканчэнне). Словы св. Пятра, звернутыя да Збавіцеля, даюць нам урок любві, патрыятызму высокай пробы: «Госпадзе, чаму я не магу пайсці ўслед за Табою цяпер? Я сваё жыццё за цябе пакладу».

Ганна ЦІТАЎКА.

Індэкс «Нашага слова»— 63865.

ДА ЎВАГІ ЗАМЕЖНЫХ ПАДПІСЧЫКАЎ

Вырашана пытанне з падпіскай на газету «Наша слова» ў Паўночнай Амерыцы. Усе, хто жадае падпісацца, могуць зрабіць гэта праз рэдакцыю часопіса «Полацак» у Кліўлендзе. Кошт падпіскі на 1992 год — 24 долары ЗША. Можна атрымаць усе нумары за 1992 год, пачынаючы з першага.

Апітэрапія сёння

Апітэрапія — паняцце больш шырокае ў параўнанні з мёдалячэннем. У навуковай медыцыне азначае лячэнне хвароб рознымі прадуктамі пчалярства — як мёдам, так і прополісам, пчаліным ядам, матачным (пчаліным) малачком, кветкавым пылком (пяргой), воскам, якія сёння, побач з лекавымі раслінамі, адыгрываюць значную ролю ў лячэбных курсах і прыгатаванні фармацэўтычных прэпаратаў. У якасці лякарстваў ужываюцца ў чыстым выглядзе і ў спалучэнні з іншымі рэчывамі, у складзе спецыяльных лякарстваў з дакладнай дазіроўкай, у таблетках, уколах, растворах, экстрактах, сіропах, ласьёнах, мазях, напітках. Так, напрыклад, *прополіс* выкарыстоўваецца пры лячэнні фарынгітаў, трахеітаў, бранхітаў, ішэмічнай хваробе сэрца і мозга, парадантозе, стаматыце, адэноме прастаты, дэрматозах, захворванні шчытападобнай залозы. *Пчаліным ядам* лечаць рэўматызм, спандылёз, артрыт, хваробы нервовай сістэмы. *Матачнае малачко* рэкамендуецца пры сардэчна-сасудзістых захворваннях (ішэміі, гіпертаніі, спазмах сасудаў) і ў якасці сродку, які ўмацоўвае і біялагічна стымулюе знясілены арганізм. *Кветкавы пылок* дае добры эфект пры лячэнні злаякаснай анеміі, гастрыту, каліту, запораў, неўрозаў, запалення мозга, падагры, парушэнняў эндакрыннай сістэмы, гіпертаніі. *Пчаліны воск* ужываецца ў складзе лекавых мазяў і касметычных крэмаў.

Прамысловы выпуск апітэрапеўтычных прэпаратаў добра наладжаны за мяжой. Акрамя лекаў, на аснове прадуктаў пчалярства выпускаюцца тавары дыетычнага, харчовага і касметычнага прызначэння. Яны выпрацоўваюцца з улікам лабараторных доследаў і навуковых рэкамендацый. Адзначым, што апітэрапія была вядома ў старажытным Егіпце, Індыі, Кітаі, Грэцыі. З літаратуры вядома, што Карл Вялікі і Іван Грозны лячыліся ад падагры пчаліным ядам. У наступных нумарах нашай газеты гутарка пойдзе аб прымяненні прадуктаў пчалярства ў народнай медыцыне.

УДАКЛАДНЕННЕ

У папярэднім нумары газеты (№ 31, 5 жніўня) у арт. «Ісці да сэрца напраскі» дапушчана памылка. На с. 4, слупок першы, 7—11 радкі ад пачатку артыкула трэба чытаць: «Дарэчы прыгадаць і Коласавы радкі: «Тут сходзіліся плямёны Спрэчкі сілаю канчаць, Каб багата адароны Мілы край наш зваяваць».

На с. 2 у лісце Сержука Вінаградава «Жыве Купалле — жыве Беларусь» трэба чытаць: «Тэлефон у Гомелі 56-35-62 (паклікаць Зміцера)».

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

Рэдактар Эрнэст Ялугін.

Сябры калегіі: Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Ніл Гілевіч, Уладзімір Дамашэвіч, Алесь Камароўскі, Анатоль Клышка, Алег Куліцкі, Уладзімір Ламека, Уладзімір Содаль, Алесь Траяноўскі, Генадзь Тумаш, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Міхась Шавыркін.

Адказны сакратар Віктар Шніп.

Наш адрас: 220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка»
Наклад 7104 паасобнікі Зак. 1190. Індэкс 63865.